

מקואות

שו"ע יורה דעה סימן רא

(א) אין האשה עולה מטומאתה! ברחיצה במרחץ², ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם עדיין היא בטומאתה וחייבים עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה³ או במעיין שיש בהם מ' סאה⁴. ושיעורה אמה על אמה על רום שלש אמות במרובע⁵ אמה בת ששה טפחי' וחצי אצבע⁶. והוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך כשר, אם יכולה להתכסות לכל גופה בהן בבת אחת⁶. וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע, וצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה כדי שכשתכנס הטובלת ויפחתו המים ישארו שם מ' סאה.

- במי מקוה – היינו מי גשמים שנקוו לגומא (ש"ך).
- או מעיין – מעיין שהוא זוחל ואין בשום מקום ממנו צבור מ' סאה יחד, אבל כשתצטרף הכל יחד יהיה מ' סאה כשר (ש"ך).
- שם – ובארות שלנו הוי מעין שעל אף שחפירת הבור בידי אדם נביעת המים בידי שמים (ש"ך).
- שם - דווקא לאדם אבל לכלים מטהר במעיין כל שהוא⁷ (ט"ז).
- מ' סאה – ואם חסר כל שהוא פסול⁸. אשה נמוכה אפ' שמתכסה כל גופא בפחות ממ' סאה אין טבילתה עולה בו⁹ (ש"ך).
- אמה על אמה – זהו שיעור המים ואין הבדל בצורת מבנה המקוה וגם בעגול משערים על פי כמות המים שנכנסים במרובע¹⁰ (פ"ת).
- החריץ שבו המים - דלא נחשב אשבורן אלא במים המכונסים בבור או ע"י גדר¹¹ (טז וש"ך).

¹ בין שנטמאה בטומאת נדה מן התורה, ובין בטומאת כתם מדרבנן (נ"ב תניינא סי' קמב).
² ברחיצה במרחץ – מפני שהוא כלי ואין טובלים בכלים. ולדעת הסוברים שמים שאובין פסולים גם כששפכם על קרקע, אפ' מרחץ שבקרקע פסול מפני שהמים ששפך לתוכו הם שאובין (מקוה ישראל סק"א).

אמנם לטבילת עזרא כשרה, שבזה שאובים מותר לטבול בשאובים אבל עכ"פ צריכים להיות בקרקע ולא בכלי, אבל בכלי שמחובר לקרקע מותר, אמנם הגר"א מחמיר, ובמקום שאפשר להחמיר יש לחוש לדבריו. אמנם זוחלים פסולים בזה, ופשוט לדעת הגר"א ס"ק צא דזוחלין אינו חיבור דלא מהני כיון שאין כאן מ' סאה (מנח"י ח"ג סימן סד אות ח). ולכן אם המים מסוננים תמידי הוי כזוחלים ופסולין (מנח"י ח"ג ס' סד).

³ כתב הש"ך סק"א שאין צריך מים חיים אלא לזב, וכ"ה הסכמת כל הפוסקים.
⁴ נחלקו הראשונים אם מעיין מטהר במדרון [בב"י סו"ס נד ובדרכ"מ סק"ו וט"ז סוסק"ג בשם ראב"ה כתבו שלא מהני, אולם בתוס' בבכורות נו א סוד"ה אין המים כתבו שמהני. ובחזו"א מקואות קמא סי' ג ס"ק יב דייק שכן ס"ל לר"ש ולרא"ש].

⁵ הוא שיעור אמה שוחק (היינו בתוספת חצי אצבע לכל אמה). וכל אמה של תורה משערים באמה שוחקת כדמבואר בעירובין ג-ד.

⁶ ואפ' באופן שצריכה לשכב על הקרקע ורק אז יכסו המים כל גופה י"א שמהני (שו"ע סי' קצח סעי' לז), אמנם ברמ"א לקמן סעי' סו כתב דרק כשאין לו מקוה אחרת יכולה לטבול כך, אבל לכתחילה צריך שיהיו המים מגיעים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת. אמנם הגר"ז בדיני תקוני מקוה כתב לטבול לכתחילה בשכיבה כעין דג שאז אין קמטים בגוף ונוגעים המים בכל מקום בגוף.
⁷ היינו דווקא בטומאת שרץ וכדומה, אבל הקונה כלי מעכו"ם צריך מ' סאה כאדם עי' לעיל סי' קכ סעיף א'.

⁸ שו"ע לקמן סעי' טו.

⁹ ובאדם שגופו גדול יותר משאר בני אדם נחלקו הפוסקים אם מספיק לו מ' סאה (הפרי דעה והאחרונים שהביא בדרכ"ת סק"ב) או צריך יותר כדי שיהיה גופו מוקף בהם בשופי ולא מחמת שטופחים המים ע"י שנכנס בהם ומגביהם (הטורי אבן חגיגה יא ד"ה את, ולחם סק"ה).

¹⁰ ומשערים המים בנפח ולא במשקל (שו"ת אבקת רוכל להב"י סי' נב נג, ובשות המב"ט ח"א סי' קמג).

¹¹ אמנם בשלג נסתפק בחזו"א מקואות תנינא סי' י ס"ק יב אם צריך שיעמוד בתוך מחיצות, ועי' לקמן סעיף ל'.

מקואות

• ישארו שם מ סאה – אבל אם ישארו מ' סאה כשר אע"פ שהמים שלמעלה מהמחיצות זוחלים, וזה כדעת השו"ע סעיף נ שזחילה למעלה ממ' סאה כשר, אולם לדעת הרמ"א שם שזחילה למעלה ממ' סאה פסול צריך שלא יצאו מים כלל בשעת טבילה (פ"ת).

(ב) ה"מי מעיין¹² מטהרין באף בזוחלין (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים). מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן¹³ (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן), אבל על ידי זחילה פסולין מן התורה¹⁴ אם הם לחוד כלל מעיין¹⁵. "היו הזוחלין מן המעיין מתערבי' עם הנוטפי' שהם מי גשמים, הרי הכל כמעין לכל דבר¹⁶. "יואם רבו הנוטפים על הזוחלין יוכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפ' (פי' כעין מחצלת¹⁷) וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם: הגה "וכן נכון להכות ולהחמי, אבל י"ש מתירים לטבול בנהרות כל השנה אף בצעת הגשמים והפסרת שלגים¹⁸, ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו¹⁹, "וכן נהגו כרוב המקומות²⁰ במקום שאין למקוה ואין למחות ציד הנוהגין להקל כי

¹² בארות העשויות בידי אדם ומים נובעים מהם, דין מעיין עליהם (רמ"א לקמן סעי' נב), ובלבד שהם נובעים מים מלמטה ולא דרך צדדין, וה"ה אם באים בדרך טפטוף אין לסמוך עליהם (לחם ס"ק עד).

החופר בצד המעיין מים הבאים מהמעין לשם דין מי מעיין עליהם, ובלבד שלא יפסיק החיבור למעיין (הגר"א ס"ק צב). אולם החופר בצד הים או בצד הנהר נחלקו הפוסקים אם דין מעיין עליו או דין מקוה (ע' משכנות יעקב יר"ד סי' מה ובש"ת עין יצחק יר"ד סי' כ ס"ק יב).¹³ ולענין טהרת מים שאובין מפסול שאיבתן כשמשיקין למקוה של מי גשמים, כשהם זוחלין, (והוא הנקרא אוצר זריעה) נחלקו האחרונים אי מהני. דעת הר"ש (במקואות פ"ה משנה ב) שמים שאובין נטהרים משאיבתן גם כשזוחלים על מקוה של מי גשמים. אולם באו"ז סימן שלו, ובש"ת מהרי"ט (ח"ב סימן יח), ובש"ת בית שלמה (יר"ד ח"ב סימן יח), ובש"ת מהרש"ם (ח"א סימן רכב, וסימן קמה) כתבו שאין מים זוחלין נטהרין מפסול שאיבה שבהם. ובחז"א (יר"ד סי' קכג סק"ו) כתב כשממלאים מים מהברז למקוה דרך אוצר הזריעה (שממנו ממלאים את המקוה), שיעשו את הנקב שמביא את המים מהברז לאוצר זריעה יותר גבוה מהנקב שיוצאים ממנו המים לתוך בור הטבילה כדי שיתעקבו קצת האוצר הזריעה ולא יזחלו מיד למקוה. ויותר טוב שיביאו את המים ע"י צינור כפוף לתוך האוצר זריעה ויהיה פתח הצינור עמוק יותר מהנקב שבכותל שממנו יוצאים המים לבור הטבילה. כזה: @@@. אולם בש"ת ויחי יוסף (פאפא) כתב שאין לעשות עצה זו שפתח הצינור למטה מהנקב כיון שע"י זה מעלה את כל המים מלמטה למעלה נמצא שכל המים שבור נהפכים לזוחלין.

¹⁴ ומה שנעים וע"ז זוחלים בתוך מחיצות המקוה לא נחשב זחילה (ברמ"א סעי' נב בשם ריב"ש). וכן מים הנכנסים למקוה ועתידיים להשאר שם נחשבים כאשבורן (ספר מי השילוח דייק כן בש"ך ס"ק יב, ובלחם ושמלה ס"ק טו, וכן מוכח בתשב"ץ שברמ"א סעי' נ), אמנם הדברי חיים (במקואות סי' ה) סובר שהם כזוחלין, [כיון שבאים מים מחוץ לכותלי המקוה לתוכן].
בבריכה ארוכה מאוד ומים זוחלין מתחילת הבריכה לסופה, אע"פ שיש לבריכה ד' מחיצות מקרי זוחלין, אם לא יהיה חיבור בכל המים בגובה קליפת השום (חז"א ליקוטים ס"ו סק"ב).
¹⁵ היינו שהפסול זוחלין מן התורה דוקא אם הם בפני עצמם, אבל אם מעורבים במי מעין פסולו דרבנן (פרי דעה לש"ך סק"ט). ונחלקו הפוסקים כשרבו הנוטפים על הזוחלין אם פסולים מה"ת או מדרבנן (בש"ך סק"י ומהרי"ק שורש קטו משמע שפסול מה"ת. ובדר"מ ולחם ושמלה סק"ח כתבו שפסול מדרבנן). ובאופן שהוא ספק אם רבו המי גשמים כתב בישועות יעקב סק"ג להקל.

¹⁶ ומטהרים אפילו בזוחלים.

¹⁷ דווקא שאינה מקבלת טומאה (גדולי טהרה גבא סק"ז).

עוד צ"ע שהרי במפץ יש נקבים ועדיין המים זוחלים. יש שתי' שזחילה שאינה ניכרת אינה זחילה (ש"ת עין יצחק יר"ד סי' כ'). ולסוברים דזחילה שאינה ניכרת שמה זחילה צ"ל שיש מים מרובים בתוך המחצלת שגם לאחר המים הזוחלים נשארו מ' סאה שאינם זוחלין ומהני לדעת הסוברים שזחילה למעלה ממ' סאה לא שמה זחילה (חז"א יר"ד קמ סק"ד). וי"א דכיון שנתערבו בזוחלין מטהרין בזחילה מה"ת (לדעת הסוברים כן) ורק מדרבנן פסלו הלכך יש להקל (גדו"ט שם).

¹⁸ יש חולקים בענין הפשרת שלגים שאין עליית תהום כנגדו (לחם ושמלה סק"ד).

¹⁹ אולם במעין המכזב אפילו רק פעם בשבע שנים לא אמרינן מכיפיה מברך וכאשר רבו הנוטפים אין מטהר בזוחלים לכ"ע (ראב"ד בעלי הנפש שער המים ס"א ס"ד).

מקואות

יש להם על מי שסמוכו²¹. "מיהו יש לזיהר מלטבול בנהר המתהוה לגמרי ע"י גשמים, וכשאין גשמים פוסק לגמרי, אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו בשעת הגשמים ומתהוה על ידו, מ"מ הואיל ופוסק לגמרי בשעה שאין גשמים, אסור לטבול בו דרך זחילתו²² עד שיקוו המים שבתוכו. י"אבל בנהר שאינו פוסק אע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו מותר לטבול בו בכל מקום לפי סדרת המקילין ולפי מה שנהגו:

- אף בזוחלין – וכ"ש באשבורן (ש"ך).
- באשבורן – פי' שהם קבועים וקיימים בבור או ע"י גדר שעושה סביבם (ט"ז).
- הכל כמעייין – אולם אם מחמת המי גשמים הולך המעיין למקום שלא היה מגיע בלא המי גשמים נחלקו הפוסקים אם מותר לטבול שם בעודן זוחלין (ש"ך).
- עד שיקוו המים – אפילו אם היה גומא, ונתמלאה מגשמים כל זמן שהם אשבורן עכשיו כשרה המקוה (ש"ך).
- דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו – אע"פ שרואים בעין שרבו הנוטפים על הזוחלין שיש עשר ידות ממה שהיה בתחילה, אפ"ה מותר, שאין לך טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים, נמצא עיקר ריבויו ממקורו (ש"ך).
- במקום שאין מקוה – אבל אם יש מקוה אסור לטבול אם לא בזמן שהנהר קטן מאד (ש"ך).

(ג) י"ארבעים סאה שאמרו צריך שלא יהיו שאובים²³ שאם הם שאובים פסולים²⁴. הגה כואם כל²⁵ המקוה היא שאובין פסול מן התורה וספיקא לחומרא, אבל אם רוב המקוה קצר והמועט הוא שאובין אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא²⁶:

(ד) כ"מקוה שהיא של עובר כוכבים ומקבל ממנו שבר, אין להאמין לעובר כוכבים עליו²⁷ אא"כ יש תמיד במקוה כ"א סאה: הגה למאחר לרובו כשר ספיקו לקולא. כ"מקוה שהיתה חסרה לפנינו²⁸ וצא ומלאה מלאה ולא ידענו מי מילא אותה, אי היתה כבר רובה בהכשר, דהיינו שהיו בה כ"א סאין, אזלינן לקולא²⁹. ואם לא היה רובה בהכשר, דעכשיו איכא ספיקא לאורייתא אי יש לחוש שעובד כוכבים מילאה כדי לרחוץ בה, פסולה. ואם לאו, דודאי ישראל מילא אותה כדי לטבול בה כשרה. כ"דרוב המזויין אכל מקוה³⁰, ועושין כדי להכשירה בקיטין הן, ודודאי בהכשר מילא אותה.

²⁰ וטעם המנהג ביאר בתה"ד סי' רנד שחששו לכמה עיירות ומקומות שנתפזרו שם היהודים ואם נאסור לנשים לטבול בנהרות היו צריכות לטרוח בכל טבילה ומרוב הטיחה אתי לזלזול.

²¹ אבל אם נתרבה הנהר בבת אחת וניכר שמתוספת המי גשמים הוא בעל נפש ימתין יום או יומיים עד שישוב לאיתנו, דלא אמרינן מכיפה מברין נגד ריבוי הרבה בבת אחת (לחם ושמלה לחם סק"ז).

²² משום מראית עין (מהרי"ק שם).

²³ ובזמננו אין להקל להביא מים דרך צנורות העיר כיון שהמים עוברים דרך שעונים, וכן ע"י וסת מים ויש בהם בית קיבול (חזו"א יו"ד סי' קכג סק"א). ומחמת הטכניקה נעשים שינויים מידי יום ביומו אין לדמותו למה שהקילו האחרונים (מנחת יצחק ח"ה סי' פב). ומקוה כזה פסול לגמרי ואין לצרפו לשום סניף בעולם (דברי יואל יו"ד סי' עה סק"ג).

²⁴ לטבילת נדה אבל לטבילת עזרא [לבעלי קריין] כשר (ב"י אור"ח סוף סי' פח ממשנה דמקואות פ"ח מ"א). ולגבי טבילה לצורך תשובה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' סד) דמוכח בשל"ה שלא מועיל לזה מים שאובין. ולגבי טבילה בערב שבת לתוספת קדושה י"א שמהני.

והפסול היינו מדרבנן ע"י לקמן סעיף נ ובש"ך שם ס"ק קיד. אבל לאחר שמילא מ' סאה מי גשמים יכול להוסיף אפ' כל מימות שבעולם, כדמבאר לקמן סעי' טו.

²⁵ ה"ה רוב מתחילה – לבוש סעיף ג'.

²⁶ לדברי הרמ"א הספק באופן שהיה ודאי כא סאה מים כשרים מתחילה שאין הפסול אלא מדרבנן, ואין צריך שיהיה רוב של המקוה שלפנינו.

²⁷ ה"ה מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי (שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' ז).

²⁸ ע' לקמן סעי' סט ומש"כ שם. ובסעי' עד.

²⁹ ע' לקמן סעיף עד.

³⁰ דוקא במקום שידוע שאין עושים אלא על פי חכמים (ריב"ש).

מקואות

וכל שכן אם הישראל לפנינו ואומר שבהכשר מילא אותה דנאמן³¹, מאחר שזידו לתקנה, וכהאזינו
גוונא עד אחד נאמן באיסורין כללעיל סימן קכ"ז, ועיין עוד לקמן סוף הסימן זדין ספק פאזובים:

- מקוה – של מי גשמים, אבל מקוה מים חיים הנובעים מן הקרקע אין לחוש לפי המבואר לקמן (סעיף יא וסעיף מ ברמ"א) שאין שאובין פוסלים במעיין (באר היטב).
- ומקבל ממנו שכר – בין כשהעכו"ם מקבל שכר מהטובלים בו ובין כשישראל שכר ממנו את המקוה והישראל מקבל שכר מהטובלים בו (ט"ז וש"ך). אבל באינו מקבל שכר אין לחוש כיון שאין לו הנאה (הגר"א).
- שם - וכן יש לחוש שהחליפו העכו"ם את המים כדי להתרחץ בהם, אבל בסתמא אין לחוש שרוצה להכשיל (ש"ך).
- יש תמיד במקוה כ"א סאה – היינו דווקא שהמקוה עצמה נעולה והמפתח ביד ישראל והגוי יכול להוסיף מים רק דרך הגג³², שאפ' אם הוסיף מים אינם פוסלים (אפ' מדרבנן) כיון שהומשכו קודם שנכנסו למקוה, כמש"כ השו"ע לקמן סעיף מד. אבל כשמפתח ביד עכו"ם ויכול למלא מים ישר לתוך המקוה חיישינן שמא מילא מים שאובין ופוסלים את המקוה מדרבנן אע"פ שיש בו רוב מים כשרים (ש"ך). וכ"ז לדעת השו"ע (לקמן סעיף מד) דמהני המשכה על הגג שאין השאובין פוסלין את הכשרים, אולם לדעת הרמ"א (סעיף מו) דבעי המשכה דוקא ע"ג קרקע בולעת, צ"ל דהיכא שיש רוב כשרים הוי ספק דרבנן ולקולא³³, וכשאין רוב מים כשרים הוי ספק דאורייתא ולכך מחמירים בספק (שם).
- כ"ש אם הישראל לפנינו ואומר – וכשהישראל אומר שנעשה בכשרות נאמן אפ' כשגוי מסיח לפי תומו שלא נעשה בכשרות (ש"ך).

(ה) דיכל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה, בהלכך גל שנתלש מהים ובו מ' סאה ונפל על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה. באבל אם הטביל בגל כשהוא באויר³⁴ קודם שיפול על הארץ, אע"פ שיש בו מ' סאה ב"א שזרק כלים באמצעות הגל שהוא עשוי ככיפה לא עלתה להם טבילה:

- לדעת הסוברים שמעיין מטהר אדם אע"פ שאין בו מ' סאה צ"ל דכיון שנתלש ואינו מחובר למעיין אע"פ שמטהר בזחילין מ"מ צריך מ' סאה³⁵ (ש"ך).
- כשהוא באויר – צריך שיהא דומיא דמעייין ומקוה שאין דרך להיות באויר (ט"ז).
- (ו) ב"צריך שלא יהיו מ' סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טבילים בכלים³⁶.
- מ' סאה של מקוה – וה"ה למעיין (ט"ז).
- בתוך כלי – היינו שהיה כלי בתלוש, אבל אם היה עץ או אבן שחברו לקרקע ואח"כ חקק בו מקום כדי לקבל מ' סאה כשר למקוה (ש"ך), ונחלקו עליו האחרונים שלא מהני קבעו ולסוף חקקו רק שלא יפסול משום שאובים, אבל לטבול בו לא מהני. מ"מ כתבו להקל בטבילה דרבנן כגון כלי זכוכית, ובעלת כתם, בדיעבד, מ"מ מנהג ישראל להקל בזה (פ"ת).

³¹ כדפסקינן לעיל סי' א סעי' א דבמקום רוב וחזקה אם אפשר לברר צריך לברר (לחם ס"ק לב). ואפילו אינו אומר מעצמו צריך לשאול אותו (גידולי טהרה).

³² עי' לקמן סעיף טו ברמ"א.

³³ אולם בדעת השו"ע אין לפרש משום ספק דרבנן לקולא שהרי ס"ל שגם בכולו שאוב אין פסולו אלא מדרבנן.

³⁴ אבל כשהגיע ראשו אחד לארץ טובלים בו אע"פ שלא הגיע כולו לארץ (לבוש).

³⁵ וטעם הדבר, דדין לטהר בזחילין תלוי במין מים של מי מעיין, אולם הכח לטהר בכל שהוא תלוי במעיין עצמו וכיון שנתלש מהמעייין אין לו כח מטהר של מעיין (הגר"ח פ"ט ממקואות ה"ו).

³⁶ ופסול זה אינו רק משום שנעשו המים שאובין בכלי, אלא הוא מדיני טבילה שלא לטבול בכלי כדמבואר בשו"ע לעיל סי' קצח סעי' לא ובהגר"א שם וע' היטב בהגר"א כאן ס"ק לד אם הוא פסול מה"ת או מדרבנן [מלבד הנידון אם כולו שאוב פסול מה"ת].

מקואות

(ז) ב"הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו נקב המטהרו וי"א לזענין נקב כשפופרת הנודל³⁷ וכן יס להחמיר, וקבעו בארץ³⁸ ועשהו מקוה כשר³⁹. לאיכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל, והמים הנקיים בתוכו מקוה כשר. ל"בסתמו בסיד או בגפסית⁴⁰, עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה. ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד ומירה בטיט מן הצדדין ה"ז כשר: הגה ל"מותר לעשותו על הגג⁴¹ וכלכל שלא יהיה תוך כלי או אבן אחת שחקקו ולצסוף קבעו, אבל חזרו אבנים הרבה לא מקרי כלי⁴²:

- ונקבו – ועי"ז מתבטל שם כלי ממנו ויכול לטבול בו. ואותו נקב צריך לעשותו בשולי הכלי בענין שאינו מקבל מים כלל דאם מקבל מים מתחת לנקב לא בטל שם כלי ממנו (ש"ך).
- נקב המטהרו – ושיעורו כמוציא זית והוא פחות מכשפופרת הנוד⁴³ (ט"ז), ובכלי של עץ, ששיעור טהרתו בכמוציא רימון, עכ"ז סגי בכשפופרת הנוד, וצ"ע (רע"א)⁴⁴.
- שם – מותר להעמיד חבית בתוך נהר ולהטיל בה מים חמים כדי לטבול בחמים, ויעשה בדרך זו, שינקוב נקב אחד כשפופרת הנוד אפי' בצירי החבית מלמעלה שיהיה מחובר לנהר, ויעשה עוד נקב בתחתיתו בשיעור כ"ש. ויכול להניח פקק בנקב כשפופרת הנוד כדי שלא יצטננו המים שבחבית ובשעת טבילה יסיר את הפקק, אולם יש לחוש שלא יפתחו הנקב בשעת טבילה ונמצא שטבלו בפסול (רע"א בפ"ת).
- שם – אם קבע הכלי בקרקע ואח"כ נקבו, מהני. דמה לי נקבו קודם שקבעו או אח"כ. ונחלקו האחרונים אם יכול אח"כ לסתום הנקב (פ"ת⁴⁵).
- בסיד ובבנין – פי' בצרורות וכיוצא בהן כעין בנין, דאז לא חשיב כלי כלל, ולכן כשרה אפילו לכתחילה (ט"ז). וגדר הדבר, דתרתו בעינין, שיהיה נקב המטהרו, ועוד צריך שיקבע בארץ או שיהיה הוכחה שהוא דבר של בנין ואינו כלי [שסותמו בסיד וצרורות] (ש"ך).
- בסיד או בגפסים – כלומר בסיד לבד או גפסים שהוא מין ממני הסיד, כיון שאינו דרך בנין בלא אבנים או צרורות עדיין שם כלי עליו (ש"ך).

³⁷ ושיעורו יתבאר לקמן סעי' מ. ועי' לקמן סעי' ח' שכל זה רק במי גשמים, אבל במעיין סגי בכ"ש.

³⁸ דבזה נחשב בנוי בארץ ומתבטל שם כלי ממנו (הגר"א). ודעת הר"ש שסגי בנקב כל שהוא בשוליו [או כשפופרת הנוד בצידו סמוך לשוליו], וא"צ לקובעו בארץ (שם).

³⁹ ומיירי כשסתם את הנקב בסיד ובנין [שאינו מבטל את הנקב], או שהניחו בארץ כמו שהצריך השו"ע, דאם לא כן המים יוצאים מהכלי והוי זוחלין.

⁴⁰ עי' רש"י חולין דף ח ע"א ד"ה גפסית - מין סיד ושורפין אותו כמין סיד. ועי' ערוך שהוא כמין סיד ולבן יותר מסיד.

⁴¹ דכיון שאינו כלי כשר אע"פ שאינו בקרקע אלא במחובר לקרקע (שיירי טהרה להגר"ש קלוגר סי' ו), ולכן נהגו לעשות מקואות בבנין גם בקומה גבוה שאינה בקרקע.

⁴² דאין עליו שם כלי אלא דרך בנין שהרי כל אבן שקבע בקרקע נעשית בנין קודם שנעשה כלי. ונקטו הפוסקים שה"ה שיכול לצקת בטון בבת אחת של כל המקוה אע"פ שנעשה כולו בשעה אחת, [ואע"פ שמניח בהם ברזל שיכול כל המקוה להנטל בבת אחת] אין זה כלי אלא דרך בנין. וכן נהגו (מקור). בשו"ת אגרות משה (ח"ב סי' צה) דייק דדוקא חיבור הרבה אבנים שרי אבל לעשות כותל שלם מאבן אחת או טבלה אחת אסור.

⁴³ הקשה הש"ך דלקמן בסעי' מ משמע בשו"ע דסגי בנקב כל שהוא לבטל שם כלי. ותי' דבשו"ע שם סיים שאין להקל לכתחילה לעשות מקוה ע"י נקב שאינו מטהרו מטומאה. ובפ"ת הביא שתירצו האחרונים דלקמן הנידון שלא יפסלו המים בשאובין ולזה סגי בנקב כל שהוא אולם כאן הנידון לטבול בתוכו ובזה החמיר השו"ע שצריך נקב כשפופרת הנוד (ובפרט שדעת השו"ע דכולו שאוב דרבנן).

⁴⁴ ועי' בגדולי טהרה גבא ס"ק טז, ובלחם ס"ק מא, שכתבו שצריך לנקבו כמוציא רמון.

⁴⁵ ובעיקר דין זה יש שכתבו (באר יעקב שבפ"ת ס"ק יב) לחוש לדעת הפרישה שלא מהני קבעו ואח"כ נקבו, ולכן במקום שאין הפסד כ"כ צריך לתולשו מן הקרקע ולנקבו ואח"כ לקובעו בארץ, אולם רעק"א (בפ"ת שם) הקיל לנקבו בעודו מחובר אבל אסר לסתום הנקב עי"ש.

מקואות

- הוליכו ע"ג ארץ – שע"י הגרירה נדבק שם מן הקרקע (ט"ז). וכשמירח אח"כ סביבות הנקב הוי במקום סיד שטחין בבנין, ומה שנדבק בו ע"י גרירה הוי כצורות, חשיב בנין בקרקע (ש"ך).
- (ח) ל'מעייין שמקלח לתוך כלי פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי, ואם המעייין מקלח על שפת הכלי ולתוכו, תוך הכלי אסור לטבול⁴⁶, וחוצה לו מותר, אפילו אם המים שבתוכו מרובין⁴⁷.
- במים שבתוך הכלי – גזירה שלא יבא לטבול בכלי שאינו מחובר למעייין (ט"ז).
- בין לאחר שיצאו מהכלי – שנעשו שאובין ונפסלו (ש"ך), וצ"ל דמיירי שהניח הכלי מדעת דאל"כ אינם נעשים שאובין (כדמבואר לקמן סעיף מא) (ט"ז).
- שם – אולם אם יש מעייין שאין בו מ' סאה והשלימו בו מ' סאה ע"י מים שצפו ע"ג כלי יש להקל (פ"ת).
- לתוך כלי – ואם הוא נקוב בשוליו כשפופרת הנוד אין פוסל את המים (ט"ז), ומותר אף לטבול בתוכו (ש"ך).
- על שפת הכלי – אין המים נעשים שאובין וממילא מטהרים את המים שבכלי מפסול שאיבה. ולכך המים שיצאו מן הכלי כשרים. מ"מ בכלי אין לטבול (ט"ז).
- תוך הכלי אסור לטבול בו – קשה למה לא מהני ההשקה למעייין לטבול בו כשם שמהני לטהר המים היוצאים ממנו. י"א דמיירי בכלי קבוע ובוה גזרו שלא לטבול בו שמא יקבע כלי סמוך למעייין באופן שלא יהיה לו חיבור. וי"א דמיירי בכלי שעומד בצד המעייין ובוה חששו שיניח כלי באופן שלא יהיה מחובר ורק בכלי שמוקף במים מכל צד במים לא גזרו⁴⁸ (ט"ז).
- (ט) ל'כלי טמא⁴⁹ שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכל, עלתה להם טבילה⁵⁰, אף על פי שפי הכלי צר ביותר, שהרי המים נכנסים לו, ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו. ואם הטהו על צדו והטביל לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד. וכן אם היה הכלי טהור⁵¹ ונתן לתוכו כלים⁵² טמאים והטבילן, לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד: הגה ומותר לטבול כלים צסל או צסק, לכיון ל'ינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד:
- ואם הטהו – דאם הכלי עומד ישר ומים צפין על גביו נחשב חיבור אע"פ שאין בפיו כשפופרת הנוד, אבל אם מוטה על צדו אז צריך שיהיה בפיו כשפופרת הנוד כדי להחשיב המים שבתוכו מחוברים עם מי המקוה (ט"ז). וי"א דכשמניח הכלי מן הצד אז

⁴⁶ עי' לקמן סעיף כ'.

⁴⁷ עי' ש"ך סקל"ג דהיינו דווקא שהמים שבכלי באו מהמעייין.

⁴⁸ ועי' עוד בט"ז סי' קצח ס"ק לא, ונפק"מ בין התי' בכלי שאינו קבוע ועומד בתוך המעייין או המקוה אם גזרו בו. ולפ"ז יש לדון במקוה כלים שמניחים שם כלי קבוע כדי שלא יפלו כלים קטנים שמטבילים במקוה, דלכאורה אין לטבול בתוכו אע"פ שנקוב כשפופרת הנוד. אולם באשכול מקואות סי' נד כתב שלא גזרו רק לטבילת אדם (ולא לטבילת כלים).

⁴⁹ כלי טמא – ה"ה בכלים הנקחים מן העכו"ם אם החיצון צריך טבילה יוכל להטביל בתוכו כלים אחרים הצריכים טבילה אע"פ שאין בפיו כשפופרת הנוד (לחם ושמלה).

⁵⁰ עלתה להם טבילה – וצריך שיהיה הכלי הפנימי רפוי ולכך לא יתחוב סכין בתוך כלי ויטביל אותו, וכן אם הכלי הפנימי כבד (רמ"א סי' רב ס"ו). וקשה למה אין כאן את הגזירה דלעיל (סי' קצח סעי' לא) שאין טובלין ע"ג כלים וכל דבר המקבל טומאה. י"א כיון שמביא את הכלי החיצון למקוה לא גזרו (בית מאיר שם). וי"א שלא גזרו רק בטבילת אדם ולא בטבילת כלים (שבט הלוי ח"ט סי' קפט).

⁵¹ ונפק"מ במטביל כלי הנקח מן העכו"ם בתוך כלי שאינו חייב טבילה. וה"ה אם הפנימי צריך טבילה מה"ת והחיצון צריך טבילה רק מדרבנן (דעת תורה).

⁵² כלים – וה"ה אדם, ודוקא באופן שאין השק מקבל טומאה ולא יהיה בו חציצה מחמת כובד האדם (בדי השולחן סי' קצח סעי' כח).

מקואות

המים שעל גבי הכלים אינם מחוברים עם מי המקוה⁵³ ולכך בעי שפופרת הנוד שאז נחשב הכל מחובר (ש"ך). היהיה (י) ל'מעין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקוים ועומדים, יש לה דין מעין⁵⁴. ואם הפסיק ראש הקילות חזר להיות לה דין מקוה. ואם חזר והמשיך קילות המעין לתוכה חזרה לדין מעין:

- לבריכת מים – המלאה במי גשמים (ט"ז). וי"מ דמיירי בבריכה ריקנית, ונפק"מ כשהפסיק ראש המעין ממים שבבריכה הריקנית אם בטל ממנו שם מעין (ש"ך).
 - יש לה דין מעין – לטהר בזוחלין וכלים טמאים⁵⁵ בכל שהוא (ש"ך).
 - שם – קשה דלעיל סעיף ב פסק השו"ע דאם רבו מי גשמים על מי מעין אינו מטהר בזוחלין. מעין הזוחל שהוסיפו עליו מים שאובים דינו כמעין לטהר בזוחלין, אבל מעין העומד שהוסיפו מים שאובים ומכוחם זוחל, אינו כמעין אלא כמקוה לטהר כאשר אינם זוחלין וכך מיירי לעיל סעיף ב (ט"ז)⁵⁶.
 - הפסיק ראש הקילות – י"א דדוקא אם נחו המים במקוה ונעשו אשבורן אז אינם מטהרים רק כמקוה באשבורן, אבל אם לא נחו מזחילתן אע"פ שהפסיקן מהמעין דין מעין עליהם כיון שלא פסק חיותן ועדיין הם זוחלים. וראיה מדפסקינן לעיל סעיף ה דגל שנתלש מטהר בזוחלין. ואז לדעתו צ"ל דכאן מיירי בבריכה מליאה מים לכך בטל מהם דין מעין אבל אם יבואו לבריכה ריקנית ישאר דין מעין עליהם. אבל י"א דבכל ענין דין מי מקוה עליהם (ש"ך).
 - דין מקוה – ואינה מטהרת אלא במ' סאה ובאשבורן (ש"ך). ומה שפוסלים לעיל סעיף ב כשרבו מי גשמים על מי מעין היינו שאינם מטהרין בזוחלין (ש"ך).
 - חזרה לדין מעין – אבל אין דינו כמעין לכל דבר, דלגבי זבין ומצורעים לא חשיב מים חיים כבתחילה (ט"ז).
- (יא) מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעין, אפילו מי המעין מועטים, המועטים של מעין מטהרין את השאובים המרובין, בין קדמו מי מעין לשאובים בין קדמו שאובים למעין. הגה כמו שיתבאר למטה. ומכל מקום אין לטבול בו רק באשבורן ללא עדיף מנהרות שרבו הנוטפים על הזוחלין⁵⁷:
- ומ"מ אין לטבול רק באשבורן - כיון שרבו המי גשמים בבריכה אינם מטהרים בזוחלין ובוה חלוק מההיא דסעיף י (ש"ך). וי"א דהכא מיירי במעין שהיה עומד ללא זחילה ולכך אינו נותן דין במים השאובין לטהר בזוחלין (ט"ז)⁵⁸.
 - (יב) ל'מעין שהעבירו לה על גבי אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה, ובלבד שלא יטבול⁵⁹ על אחורי כלים⁶⁰ ממש⁶¹.
 - על גבי אחורי כלים – היינו דווקא שעבר כל המעין על אחורי הכלים, אבל מקצת לא עבר על הכלים יש לו דין מעין גמור (ט"ז, ש"ך).

⁵³ אבל המים שכנגד פתח הכלי נחשבים מחוברים דהו כמים צפין ע"ג.

⁵⁴ עי' ש"ך סקל"ב שהיינו דווקא שלא רבו הנוטפים על הזוחלים.

⁵⁵ אבל כלים הניקחים מהעכו"ם צריך מ' סאה, ע' לקמן סימן רכ.

⁵⁶ י"מ דשם נתערבו המי גשמים במי המעין עצמו משא"כ כאן המעין עומד בפני עצמו (פרישה). וי"מ דשם אינו פוסל אלא משום מראית עין (ב"י בשיטת הרמב"ם).

⁵⁷ וגרע יותר דאין לומר בזה מכיפיה מתבריק (הגר"א).

⁵⁸ וע"ע בט"ז סק"ג.

⁵⁹ בין אדם ובין כלים (ב"ח בשם הראשונים). וקשה מאי שנא מסעיף ט דשרי להטביל כלי בתוך כלי (שבט הלוי ח"ט סי' קכ).

⁶⁰ על אחורי כלים - י"מ גזירה אטו תוך הכלי (ר"ש פ"ה מ"ב). וי"מ משום גזירת מרחצאות, שבמרחץ טובלים בכלי (ראב"ד בעה"נ טבילה ס"א).

⁶¹ לאו דוקא כשנוגע בגב הכלי אלא כל המים שכנגד גב הכלי אין לטבול שם (בדי השולחן במילואים לסי' קצח).

מקואות

- דין מקוה – הטעם, דכיון שאין לטבול על אחורי הכלי נידון כנפסק המעיין ואין דינו לטהר בזוחלין (ט"ז וש"ך)⁶².
 - שלא יטבול – ואם עברה וטבלה לא עלתה לה טבילה, ודוקא בכלים המקבלים טומאה אבל בכלי חרס שאין מטמאין מגבן וכן פשוטי כלי עץ אע"פ שאסור לטבול לכתחילה מ"מ בדיעבד עלתה להם טבילה (ש"ך)⁶³.
 - (יג) ל"מעייין שיורד מההר טיפין טיפין בהפסק⁶⁴ יש לו דין מקוה אא"כ יורד בקילוח בלא הפסק⁶⁵:
 - (יד) ל"נוטפין שעשאן זוחלין, כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה הרי הם כשרים, וכל דבר שמקבל טומאה ואפילו מדברי סופרים אין מזחילין בו, מ"זוחלין שקלחן בעלי אגוז כשרים⁶⁶:
 - למקום המנטף – שהמקום המנטף הוא מעייין כמו שהזכיר בסעיף שקודם לזה, וכאן אמר שרוצה לעשותו זוחל ומזחילו ע"ג טבלה ומהני להחשיבו כזוחל ויורד בקילוח (ט"ז וש"ך).
 - בעלי אגוז – הירוקים (ט"ז), שאינו כלי לענין טומאה (ט"ז וש"ך).
 - (טו) מ"מקוה שיש בו ארבעים סאה⁶⁷ ומעיין כל שהוא⁶⁸ יכול⁶⁹ לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אע"פ שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה. ואין חילוק בין קדם המעיין לשאובין או לא כמו שנתבאר וע"ל סעיף מ' ד"ס חולקין. אבל כל זמן שאין במקוה מ' סאה אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, מ"באם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים פסולו⁷⁰, לא שנא שאבן בכלי⁷¹, מ"בלא שנא סוחט כסותו והגביהו המים שבה נופלין ממקומות הרבה. מ"הוכן המערה מהצרצור ומטיל ממקומות הרבה לתוכו או שזרקם בחפניו, ואפילו נפלו בו מ"משני כלים או משלשה מזה מעט ומזה מעט מצטרפין. מ"במה דברים אמורים, שמתחיל מכלי הב' עד שלא פסק מהכלי ראשון, אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין. ואם התחיל הב' עד שלא פסק (הראשון) דוקא משלשה כלים⁷², אבל מד' אין מצטרפין. בד"א שמארבעה אין מצטרפין שלא היה דעתו מתחלה, היה דעתו ליתן כל השלשה לוגין אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג' לוגין פסול: הגה מ"ואס העציר ג' לוגין זידיו ע"ג קרקע או שנתזו מרגלי צהמה
-
- ⁶² וי"מ דגזרו אטו מים שעברו בתוך הכלי והושקו למעיין (ב"י סי' קצח סעי' לא).
וצ"ב דהט"ז לעיל סעי' י פירש דמיירי בבריכה מלאה מי גשמים, משמע דאם היתה ריקנית אע"פ שנפסק המעיין ממקורו מטהר בזוחלין. וצ"ע.
- ⁶³ ויש מחמירים בכלי חרס אף בדיעבד לטעם המפרשים דגזרו שמא יטבול בתוכו (ב"י).
⁶⁴ זה כפירוש הרמב"ם ומסקנת הרא"ש סי' יא. ובסעי' מח הביא פירוש הרא"ש במתני'. ובסעי' נ הביא פי' הר"ש במתני'. וקשה דאם נפרש כוונת המשנה כבסעיף מח, או נ, אין ראייה לפסול מעיין שיורד טיפין טיפין. וצ"ע.
- ⁶⁵ כיון שהופסק חיבורו למעיין קודם שהגיע לארץ גרע ממעיין שהפסיקו גם לדעת הסוברים בסעי' י שלא בטל שם מעיין ממנו (מהר"ק סי' קטו).
- ⁶⁶ משום מזחיל בדבר שאינו מקבל טומאה, ואינו כלי לפסול משום שאובין (מחצית השקל).
⁶⁷ אפ' הם מים רדודים שאין יכול לטבול בהם (רשב"א). ויש חולקים (רא"ה).
⁶⁸ וי"א דבעי רביעית (שו"ת הרא"ש כלל לא ס"ד).
⁶⁹ אפילו לכתחילה מרדכי שבועות סי' תשמ"ו, ושו"ת הרא"ש כלל ל' סי' ג.
- ⁷⁰ אע"פ שקדמו הכשרים אין אומרים ביטול ברוב כל שאין מ' סאה כשרים. ובנפלו כאחת יש מכשירים (הגר"א פ"ג מ"א), ויש פוסלים (מב"ט, חז"א). וזה פסול מדרבנן (הסכמת הראשונים). ובנפלו ג' לוגין מתחילה י"א שפסול מדאורייתא (תוס' ב"ב סו ב).
⁷¹ וה"ה פסול תפיסת יד אדם כדמבואר בסוחט כסותו. והוייתו שלא בטהרה (חז"א ס"ח סק"ב).
- ⁷² משום דמטי לוג לכל כלי, א"נ דנפל לוג מכל כלי אבל ביותר משלשה דלא מטי לוג לכל כלי לא מצטרפי ובטלי (ב"י בשם רש"י בתמורה יב ב, וראב"ד).

מקואות

כָּשָׁר. וי"א⁷³ דרגלי הבהמה כדין רגל אדם, וצִנְיָהוּ אִינוּ כָּשָׁר אֲלֵא צִהְעִזִּיר עַל גַּב קִרְקַע דְּהוּ כְּהַמְשָׁכָה אֲזַל לֹא בְּנִתְזוּ, וְעִינֵי לְקַמֵּן צִסִּימֵן זֶה סַעִיף ל"ט:

- והם כשרים – לטהר באשבורן אבל אינו מטהר בזוחלין כיון שרבו השאובין (ש"ך).
 - ועוד כיון שמתחילה היה המעיין עומד (ט"ז).
 - שם – אם לאחר ששפך מים שאובים לתוך המעיין הלכו לבור ריק, ויש מתירים לטבול בו, וטוב להחמיר⁷³ (ש"ך). אבל להשלים שיעור מ' סאה מהני (ש"ך). אנמם אין לטהר מים שאובין ע"י מים אלו שנפלו למעיין (פ"ת).
 - דיש חולקין – שכל שאין במעיין מ' סאה פוסל בג' לוגין שאובין (ש"ך).
 - סוחט כסותו – אפילו שלא במתכוון לסחוט, פסול משום תפיסת יד אדם כדלקמן סעיף לט (ט"ז וש"ך).
 - והגביהו והמים שבה נופלים⁷⁴ – וע"י שהגביה הכסות נחסר המקוה ממ' סאה שבו, וכשהגביה הכסות נעשו המים שבלועים בה שאובין וכשחזרו למקוה שאין בו מ' סאה פוסלים בג' לוגין שאובין⁷⁵ (ש"ך), או משום ג' לוגין שנפסלו משום תפיסת יד אדם (ט"ז ש"ך).
 - משני כלים – כלי אחד שיש לו ב' וג' פיות חשיב כלי אחד (פ"ת).
 - מזה מעט – היינו דווקא לוג מכל כלי, אבל פחות מזה אינו פוסל, ולכך מד' כלים אינו פוסל (ש"ך).
 - שמתחיל מכלי הב' וכו' – י"א דאין פוסלים אלא ג' לוגין שנפלו כאחד, וי"א דאם לא נפלו יחד לוג הראשון מתבטל בכשרים וממילא אין כאן ג' לוגין, ונפק"מ שלטעם הלבוש אם קדמו השאובין בבריכה ריקנית יפסלו גם כשנפלו שם ביותר מג' כלים (פ"ת)⁷⁶.
 - מתחילה היה דעתו – להרבות במי המקוה (ש"ך)⁷⁷.
 - ע"ג קרקע – ולא הגביה המים מעל הקרקע אלא המשיכם ע"ג קרקע עד המקוה (ש"ך).
 - שנתזו ברגלי בהמה כשר – אע"פ שלא הלכו ע"ג קרקע, שאין פסול תפיסת יד אדם במעשה בהמה כדלקמן סעיף לט. וי"א דאף בג' לוגין מיירי שהומשו ולא נתזו ישר לבור הטבילה (ט"ז).
- (טז) ⁷⁸הספוג שבלועין בו ג' לוגין וכשנפל למקוה⁷⁸ נתערבו המים הבלועים עם מי המקוה, וכן דלי שפיו צר⁷⁹ ובו ג' לוגין מים שאובין ונפל למקוה, ולא יצאו כל המים שבתוכו⁸⁰ אלא נתערבו עם מי המקוה, לא פסלוהו שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו ונתערבו כולם עם מי המקוה⁸¹:
- (יז) ימים שאובים שהיו בצד המקוה אע"פ שהמים נוגעים במי המקוה לא פסלוהו:

⁷³ וטעם המחמירים נתבאר בש"ך ס"ק קיב דלא מהני השקה לשאובין אלא רק כשהם מחוברים לכשרים (פ"ת).

⁷⁴ ובזה א"צ סוחט כסותו. וצ"ל או הגביהו מן המים. וכשסוחט כסותו בידים פסול אפ' לא הגביה הכסות מן המים (לבוש).

⁷⁵ ואע"פ שכסות היא כלי מלא נקבים שאין מחזיק מים מ"מ נחשבים המים שבלועים בה שאובין. וע' בקה"י טהרות סי' מט בביאור הדבר.

⁷⁶ ואפ' שופך מאותו כלי בכמה שפיכות מצטרף ובלבד שלא יהיה הפסק (ב"י). ודוקא שהיו בו המים ששפך מתחילה קודם ששפך (ב"י בסעי' מ).

⁷⁷ ומצינו בזה ג' אופנים: י"מ שהיה בדעתו להוסיף ג' לוגין שאובין (פרי דעה לש"ך ס"ק מט). וי"מ שסגי בכונתו להוסיף מים במקוה כדי שלא יחסרו מחמת הטובלים בו (רע"ב). וי"מ שנתכוון להרבות בכלים דהיינו לשפוך מכמה כלים ובזה מצטרפים אפ' מכמה כלים (ב"ח). ונפק"מ בנתכוון להרבות מי המקוה ולא נתכוון לג' לוגין. וכן אם צריך כוונה לשפוך מכמה כלים (פרי דעה שם).

⁷⁸ שאין בו מ' סאה.

⁷⁹ היינו כשפופרת הנוד (הלכתא גבירתא פ"ו מ"ד), וי"א שאין בו שיעור ובלבד שלא יהיה רחב כקערה שבנפילתו א"א שלא יפלו ממנו המים למקוה (משנה אחרונה. חזו"א).

⁸⁰ היינו שלא יצאו ג' לוגין, וכל שבלוע בתוכו יותר מג' לוגין יש לחוש (לחם ושמלה).

⁸¹ שכך תקנו חז"ל שג' לוגין פוסלים רק במקום שנפלו להדיא.

מקואות

- בצד המקוה⁸² – אבל באמצע פוסלו (ש"ך)⁸³.
(יה) נאשתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן, ואחת מהן מלאה מים כשרים וחבירתה מלאה שאובין ונקב ביניהם, אם יש כנגד הנקב⁸⁴ שלשה לוגין מים שאובין נפסלה⁸⁵. כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגין, א' משלש מאות ועשרים לבריכה:
 - מלאה מים כשרים – היינו פחות ממ' סאה, שאם יש בו מ' סאה כל השאובים שבעולם לא יפסלוה (ש"ך).
 - נפסלה – לא משנה אם העליונה שאובים או התחתונה (ט"ז).
 - כמה יהא - אם יש בו מ' סאה, ואם זה כ' סאה אז א' ממאה וששים לבריכה (ש"ך).
- (יט) נבב' מקואות שאין בשום אחת מהן מ' סאה ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו ב' המקואות הרי אלו כשרים⁸⁶, מפני שלא נקרא על א' מהם שם פיסול. אבל מקוה שאין בה מ' סאה שנפלו לתוכה ג' לוגין מים שאובין ואח"כ נחלק לשנים, וריבה מים כשרים על כל אחת מהם הרי אלו פסולין:
 - הרי אלו פסולים – כיון שנפסלו המים שבמקוה בשאובין חשיב כל מימיו שאובין (ט"ז).
 - (כ) נבור שהוא מלא מים שאובים, והאמה נכנסת לו ויוצאת ממנו⁸⁷, לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב⁸⁸ שלא נשאר מהשאובים שהיו בבור שלשה לוגין:
 - והאמה – של מי גשמים שאם הוא של מעיין היה מטהר את הכל בהשקה (ט"ז, וש"ך), וכן אם יש באמה מ' סאה מטהר בהשקה (ש"ך).
 - עד שיתחשב – דהיינו שהמים היוצאים הם מהשאובים והאמה יחד ומחשבים לפי חשבון השאובין והכשרים היוצאים מחצה על מחצה או שלשה חלקים שאובין וחלק אחד כשרים שהרי מים הצפים ממהרים לצאת יותר ממים השוכנים למטה⁸⁹, ולא דנים שיצאו רק מהשאובים כדלקמן סעיף כב כיון שמיירי במקוה שכולו שאוב (ט"ז וש"ך).
 - (כא) נמקוה שנפל לתוכו מים שאובים ונפסל, ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים מ' סאה, הרי הוא בפיסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו, ויפחתו השאובים פחות מג' לוגין. וכן אם עשה מקוה שיש בו ארבעים סאה מים כשרים ועירבו עם

⁸² ז"ל הרמב"ם: מים שאובין שהיו בצד המקוה אף ע"פ שהמים נוגעין במי המקוה לא פסלוהו מפני שהן כמקוה סמוך למקוה היו השאובין באמצע פוסלין את המקוה, ע"כ, דהיינו כאשר הוא באמצע אז נחשב כאילו נשפך לתוך המקוה, וז"ל בפיה"מ: באמצע פוסל שהרי מים שאובים מצויים בתוך המקוה.

⁸³ דהיינו שהיו ג' לוגין בתחתית המקוה, [דוקא בבנין המקוה [וכן אביק שבמקוה] אבל בכלי תלוש שמונח במקוה אינו פוסל (חז"א יר"ד קלא סק"ד)] נחשבים מעורבים עם מי המקוה שבאים עליהם (גדולי טהרה, ובוועז. חז"א). ובזה א"צ שיהיו ג' לוגין כנגד הנקב, דדוקא בנקב מן הצד איתא בסעי' יח שפוסל רק אם יש ג' לוגין כנגד הנקב.

ואם המים מתערבים על פני הכותל המפסיק ביניהם אפ' ברום קליפת השום חשיבי מעורבים ופסול (חז"א סי' ג סק"ה).

⁸⁴ היינו עד הדופן השני (רא"ש בפיה"מ), וי"א שבנקב עצמו יש בו להכיל בנקב ג' לוגין (רע"ב). ועי' גדולי טהרה (גבא סק"ט) וחז"א שם שדן יש שיעור לנקב כשפופרת הנוד או לא.

⁸⁵ מפני שהנקב כאילו הוא באמצע העליונה ואינו מצדה - לשון הרמב"ם.

⁸⁶ ואפ' אין בשניהם יחד מ' סאה כיון שנתבטלו השאובין בכשרים כשלא היה בהם ג' לוגין (רש"י פ"ג מ"א). או דחשיב כנפלו מב' כלים והפסיק הראשון קודם שנשפך מהשני (לחם ושמלה ס"ק מח). וי"א דדוקא אם כשנצטרפו יש מ' סאה כשרים מהני (הגר"א בא"ר. אבני נזר רפז ג).

⁸⁷ דוקא בכה"ג שהמים הכשרים מוציאים את השאובין, וי"א שלא מהני שיוציא השאובין בכלי (דרכ"ת בדעת רבותיו של האגודה שבש"ך ס"ק נז. ובגידולי טהרה).

⁸⁸ קשה הרי כל מים כשרים שנכנסו לבור נפסלו מחמת השאובין שנמצאים בבור. ותי' האחרונים דכיון שעוסק בהחלפת השאובין לא גזרו חכמים (שו"ת בית שלמה יר"ד סי' מו. ובחז"א תי' ה סק"ב, וע' היטב בש"ך). ועדיין צ"ע לדעת הסוברים ששאובין בתחילה פסולים מה"ת. וצ"ל דמיירי במי מעיין שאין בהם מ' סאה ולכך לא מטהרים את השאובין בהשקה ומ"מ אינם נפסלים בשאובין (ע' בית שלמה שם).

⁸⁹ ואע"פ שאין החשבון אמת מ"מ כך תקנו חכמים (חז"א תי' ה סק"ד).

מקואות

המקוה הזו הפסול⁹⁰, מחרו אלו את אלו. וה"ה צמעין כל שהוא שהמשך אל השאובים נטהרו כמו שנתבאר לעיל⁹¹.

- שיצאו כל המים – היינו כבסעיף כב שיצאו מלואו ועוד (ט"ז וש"ך⁹²). וי"א דמשערים לפי חשבון שלא ישארו שאובין כבסעיף כ (ט"ז).
- (כב) ג'היה המקוה חסר ג' לוגין⁹³, ונפלו לו ג' לוגין מים שאובים, לעולם הוא בפיסולו עד שירבו עליו מי גשמים, או שישטפו עליו מים כשרים עד כדי שנשער שנפלו עליו כמלואן הראשון ועוד⁹⁴, שהמים הבאים עליו דוחין את המים שבתוכו ומוציאין אותן. ג'היה המקוה פחות ואפילו קורטוב ונפלו עליו מים שאובין פחות מג' לוגין והשלימוהו, לא פסלוהו ולא הכשירוהו. כיצד הרי הרי הוא בפיסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו כשיעור המים שהיה חסר. נפלו עליו מי גשמים כשיעורן, הרי זה כשר. היה חסר אפילו קורטוב, ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים פסלוהו. והרי הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מילואו ועוד. הגה ידוקא בג' שאובין מכשרין צכהאי גוונא, אצל אס היתה כולה שאובה אפילו נתן עליה עד שיצאו כדי מילואה ועוד לא מהני, אלא מחשבין המים היוצאין לפי ערך הכשרים והפסולים:
- כמלואן הראשון ועוד – מיירי במקוה שאינה מחזקת רק מ סאה דאם מחזקת יותר אפשר שנשארו שם מהמים שנפסלו⁹⁵ (ש"ך). יהיה
- שם - ולא סגי למעט מג' לוגין עצמם שהרי כבר פסלו את המקוה (ש"ך).
- היה המקוה וכו' – כיון שהם פחות מג' לוגין אינם פוסלים ומ"מ אינם מצטרפים להשלים מ' סאה, אמנם כשיבואו מי גשמים וישלימו מ' סאה, יהיה מקוה כשר (ש"ך).
- (כג) ג'האין ג' לוגין פוסלין⁹⁶ אלא אם כן יהיו של מים ומראיהן מראה מים, לפיכך ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין⁹⁷, והרי מראיהן מראה יין⁹⁸, שנפלו למקוה לא פסלוהו⁹⁹. וכן שלש לוגין חסרים כל שהוא שנפל לתוכן מעט חלב והשלימוהו לג' לוגין ונפלו למקוה חסר לא פסלוהו:
- מראה יין – היינו יין אדום שמשנה את מראה המים (ט"ז).
- שנפלו למקוה – ודוקא שלא שינו מראה המקוה, דאם שינו מראיו פסלוהו. דאפ' מ' סאה נפסלים בשינוי מראה כדלקמן סעיף כה, כו (ש"ך).
- מעט חלב – שלא משנה מראה המים (ט"ז).

⁹⁰ מיירי במקוה כשר העומד בצד מקוה פסול והוציא המחיצה שביניהם או נקב בה נקב, אולם אם מקוה הכשרה למעלה ממקוה הפסולה נחלקו הפוסקים, הכס"מ פ"ה ה"ו כתב בשיטת הרמב"ם דפסול. והגר"א ס"ק קב כתב בשם הר"ש שכשר.

⁹¹ צ"ע אם אלו דברי הרמ"א דבסעיף טו ובסעיף מ הביא דעת הסוברים שמעיין כל שהוא אינו מטהר שאובין. ואיך סתם כאן דמעין כל שהו מטהר שאובין.

⁹² וכן הוא בלבוש.

⁹³ לאו דוקא ואפ' חסר כל שהוא נפסל בג' לוגין שאובין כדמבואר בסעי' טו.

⁹⁴ פירוש, כשיעור מים שהיו בו תחילה, וא"צ לשער לפי חשבון (באר הגולה). ואע"פ שלא יצאו כל המים שנפסלו ע"י הג' לוגין השאובין. כיון שפסולן רק מדרבנן הקילו בו (מהר"ח פ"ה מ"א. חזו"א ב סק"ח). ואופן החישוב בזה ע' בש"ך ס"ק נו.

⁹⁵ הלכך צריך שיהיה במים הבאים יותר מהמים שהיו מתחילה.

⁹⁶ ע' במכות ד ע"א דמספקא ליה לר"פ אי איירי בג' לוגין או בפחות מג' לוגין. מ"מ מסקנת הפוסקים דאפ' ג' לוגין שנשתנו מראיהן אינם פוסלים.

⁹⁷ בשו"ת האלף לך שלמה סי' רלז הקיל לשפוך בארשט. עוד הקיל לשפוך יין לבן שבישלוהו בצבע וקלט את הצבע ועי"ז נשתנו מראה המים.

⁹⁸ ושיעור מראה יין בשו"ת שם אריה סי' עב, ובדרכי תשובה ס"ק קו ובמשנה אחרונה פ"ז מ"ה כתבו דסגי שנשתנו ממראה מים. אולם בגולות עליות שם, ובדרכי תשובה בשם כמה פוסקים כתבו דבעי שישתנה למראה יין דוקא.

⁹⁹ יש להסתפק לשיטת ר"ת דג' לוגין בתחילה פוסלין מה"ת אי מהני שנשתנו מראיהם שלא יפסלו (חזו"א תי' ס"ה ס"ק יג. ודע"ת ד"ה והנה.

מקואות

(כד) נִמְי כבשים ומי שלקות ותמד שלא החמיץ וכן מי צבע פוסלין המקוה בג' לוגין. אבל כל שאר המשקין ומי פירות ומוריים ותמד משהחמיץ¹⁰⁰ אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין. וגם אין משלימין אותו להכשירו. שאם היה בו ל"ט סאין, ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימין אותו. אבל אם יש בו מ' סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, ונטל מתוכן סאה אחרת כשר, אפילו עשה כן עד י"ט פעמים¹⁰¹. אבל במים שאובים שנפלו סאה למ' סאה כשרים ונטל מתוכן סאה אחרת ונפל לתוכן סאה מים כשרים אפילו עשה כן עד עולם כשר:

- מי כבשים – דכולו מים בעלמא (ט"ז).
- וכן מי צבע – שהם רק מים ששרו בהם סמנים (ט"ז). וכן השכר¹⁰² (ש"ך).
- ל"ט סאין – ה"ה אם חסר רק קורטוב, וכאן בא להשמיע לנו שאפילו אם חסר סאה אין פוסלין אותו (ש"ך).
- אבל במים שאובים אפ' עשה כן עד עולם כשר – י"א שגם במים רק עד רובו כשר הלכך נתן מים שאובין ונטל סאה כשר רק יט פעמים, אין ראוי להכניס הראש בין המחלוקת (ש"ך). וי"א דאיסור זה מטעם מראית עין, ולכן במעייין אין חשש (דגול מרבכה)¹⁰³.
- (כה) ממי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אע"פ שמשונים מראיהן ממראה המים. אבל¹⁰⁴ המקוה השלם אע"פ שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנה מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנה מראיו לא נפסל. אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל (פ'י המים היוצאים מהזיתים בתחילת טעינת הזיתים) ויש בהן צחצוחי שמן ושינו מראיו¹⁰⁵ מכמות שהיה נפסל¹⁰⁶. כיצד יעשה, אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים¹⁰⁷. ואם יש בו מ' סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה, ימלא בכתף¹⁰⁸ ויתן לתוכו עד שיחזרו מראיו למראה המים:
- מי צבע – שאין בהם ממש רק שריית סמנים, וכן מי הדחת כלים (ט"ז).

¹⁰⁰ ובמקום ספק כתבו תוס' בחולין כו ד"ה דלמא דהוי בכלל ספק מים שאובין למקוה. ¹⁰¹ זהו במקוה של מ' סאה. ובמקוה שממיו מרובים ונתן ונטל מי פירות כשיעור רוב מי המקוה ועדיין נשאר בודאי כא סאה מים כשרים, כשר (ירושלמי תרומות פ"ה ה"ב לפי רש"ס והגר"א. וע' דרך אמונה בתרומות פ"ג ה"ה בה"ל סוד"ה מאה סאה. אע"פ שכשנוטל בכל פעם מוציא גם מהמי פירות א"כ גם בכ' פעמים נשאר רוב מים כשרים במקוה, מ"מ גזרו חכמים משום שנראה שאין רוב כשרים (ת"י יבמות פב ב). ¹⁰² ע' היטב בעירובין כט ע"ב ובריטב"א ותוס' ר"ד שם. והיינו ולדבריהם שכר תמרים או שעורים שעיקרו מים פוסל את המקוה אע"פ שהחמיץ, אבל שכר משמרי יין היינו תמד שהחמיץ, שדין יין עליו ואינו פוסל את המקוה. אולם הרשב"א והר"ן בערובין שם כתבו דשכר שהחמיץ דין מי פירות עליו ואינו פוסל את המקוה עיי"ש. ¹⁰³ וי"א שגם במים שאובין פסלו חכמים בנתן ונטל עד רובו (שו"ת חת"ס יר"ד סי' ריד בדעת הראב"ד).

¹⁰⁴ צ"ב אדרבא מפני שהם כמים אין פוסלים מקוה שלם ומהו לשון אבל. וי"ל דסד"א שנילך לחומרא ונפסול גם בשינוי מראה וגם מדין ג' לוגין מים קמ"ל שדין מים עליהם (ט"ז). ¹⁰⁵ אבל אין מקוה נפסל בשינוי טעם או ריח (רמב"ם מקואות פ"ז ה"א, ב"י, לחם ושמלה ס"ק נז). ומטעם זה התירו הפוסקים ליתן כלור וכיוצ"ב בתוך המים אע"פ שמשנה את הריח וטעם המים (מנחת יצחק ח"ח סי' עו). וכן אינו נפסל בעשיית מלאכה ובגילוי (ראש יוסף חולין קו א). ¹⁰⁶ בפשטות נקטו הפוסקים שפסול זה אינו אלא מדרבנן (ע' תוי"ט פ"ז מ"ג, פרמ"ג אר"ח סי' שכ א"א סק"א, מהרש"ם ח"ג סי' רמח, חזו"א, ועוד). אולם ע' היטב ברמב"ן רשב"א וריטב"א ביבמות פב ע"ב דמשמע שפסול מה"ת, וצ"ע. ¹⁰⁷ ואם חזרו למראה מים מאליהם כשר (גלות עליות פ"ז מ"ג).

¹⁰⁸ אע"פ שהמקוה פסול לטבול בו מפני שנשתנו מראיו מ"מ מטהר מים שאובין (רא"ש פ"ז מ"ד, ובסימן א)

ובחזו"א יר"ד ס' קלב ס"ק י"ג כתב שמים שנשתנו מראיהם אינם מכשירים שאובין בהשקה אלא כשחוזרים למראה מים מכשירים את השאובין (ובזה ניחא לפרש גם לסוברים ששינוי מראה פסול מה"ת).

מקואות

- לא נפסל – כיון שאין בה מגוף הדבר המשנה את מראיו (ש"ך)¹⁰⁹.
- יין או מוהל – מאחר שהם גוף הפרי יש שם ממש (ט"ז)¹¹⁰.
- שם – ואפי' אינם שאובין כגון שנפלו למקוה ישר מתוך הגת או מתוך בית הבד שלא ע"י כלי (ש"ך).
- מכמות שהיה – אפילו אם אין לו מראה יין כיון שנשתנה ממראה מים פסול (ש"ך)¹¹¹.
- אם הוא חסר – אבל לא יביא מים שאובין על ידי המשכה שמא יצטרך להביא מים מרובים על מי המקוה עד שיחזור למראיו ונמצא שרבו השאובין בהמשכה, וקיי"ל דשאובין בהמשכה מהני רק עד רובו (ט"ז).
- (כו) ס'איהו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנה מראיו של הציו¹¹², אם אין בו מראה מים מ' סאה הרי זה לא יטבול בו:
- אם אין בו – אבל אם נשאר בו מ' סאה במראה מים טובל באותן המ' סאה (ש"ך).
- (כו) ס'במקוה שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו¹¹³ ולא נפל בו דבר הרי זה כשר:
- שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו - אם נשתנה מחמת עשן החימום המים כשר (פ"ת¹¹⁴).
- (כח) ס'נאין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה, אבל מעייין¹¹⁵ אינו נפסל בשינויו¹¹⁶. ולא עוד אלא אפילו המקוה שנפסל אם המשיך אליו מי מעיין, המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראיהן:
- (כט) ס'נפלו לו¹¹⁷ שלשה לוגין יין כאילו לא נפל¹¹⁸ ומותר לטבול בין במקום היין¹¹⁹ בין במקום המים. היה שאוב והשיקו השיק במקום היין¹²⁰ זה וזה לא מיהר. השיק במקום המים מקום המים טהר מקם היין לא טהר. הגה ס'מקוה חסר שנפל סס יין ונשתנה מראהו, ונפל סס ג' לוגין מים שאובין אינן פוסלין, וכשחזר והגלים המקוה צמים כשרים, וחזרה למראה מים כשרה:
- והשיקו - היינו שחברו למקוה כשרה או מעייין¹²¹ (ט"ז).

¹⁰⁹ ובנתערב במים ממשות הדבר שמשנה את מראיו נחלקו הפוסקים (בגלות עליות פ"ז מ"ג אות א' תלה דין זה במחלוקת הראשונים). ולפיכך יש להזהר אם נפל סבון למקוה או אבקה וכיוצ"ב ושינו את מראיו (הר צבי ס' קפה).

¹¹⁰ וה"ה מי פירות מרובים ששינו את מראיו (דרכי תשובה ס"ק קו, קכג).

¹¹¹ ויש חולקים דאינו נפסל עד שיראה במראה יין (חז"א יר"ד קלב ס"ק יב).

¹¹² משמע שביין לבן שאינו משנה את המראה כל שאינו רוב כשר, אמנם אם נפל כשיעור מזיגה שהוא שליש או רביע יין כיון ששם יין עליו בטל ממנו תורת מקוה (מקוה טהרה אות עב). מבואר שגם בלח שייך שינוי בחציו ולא מתערב בכולו, ע' מש"כ בזה הט"ז אר"ח ס' תסז ס"ק יח, ובחיי אדם כלל קכב ס"ט, ובמשנ"ב ס' תצח שעה"צ ס"ק קכד.

¹¹³ ודע שמראה מי גשמים בטבעם דומה לירוק, וכן מים עומדים במקום אחד זמן מרובה. וכן אם נשתנה מחמת מקומם כשר (ע' ברכ"י אר"ח ס' קס אות ג). וכן אם נשתנה מחמת ריבוי הטובלים בו אינו בכלל שינוי מראה (חיבור לטהרה כלל ב סל"ג, דברי חיים ס"ק מג). ובנעכר מראיתם מחמת טיט ועפר שדרכם להיות במים ע' לקמן סעי' לב.

¹¹⁴ וי"ח (משכנ"י).

¹¹⁵ יש חולקים דגם מעיין נפסל בשינוי מראה, פ"ת בשם משכנ"י. ורעק"א בשם תוס'.

¹¹⁶ דדוקא במקוה כתיב "מקוה מים" ובמעיין לא כתיב מעיין מים (לבוש). ולא גזרו בזה חכמים דדוקא במקוה שנראה מי פירות יבואו לומר שאפשר לטבול במי פירות משא"כ במעיין לא יטעו לומר שהוא מי פירות (שו"ת דברי חיים יר"ד ס' קב).

בחז"א (ת' ס"ה ס"ק יב) הוכיח מכאן שפסול שינוי מראה אינו אלא מדרבנן. אולם לפמש"כ הלשוש י"ל שחלוק גם בדאורייתא.

¹¹⁷ במקוה שיש בו מ' סאה וקמ"ל שאין חוששין שיטבול ביין (פשוט).

¹¹⁸ ומיירי שלא שינו מראה המקוה (באר הגולה).

¹¹⁹ צ"ע דבמכות ד ע"א אמרינן דחיישינן לג' לוגין שלא יהיו במקום אחד. ות' הב"י דכשנפלה חבית חיישינן וכאן נפלו דרך שפיכה. ובריטב"א במכות שם כתב בשם ר"מ הדרשן שדוקא בים שממיו מלוחים חיישינן שלא יתערב היין במים משא"כ כשמתערב במי מקוה שהם מתוקים.

¹²⁰ דאין השקה מועלת ליין רק למים (באר הגולה).

¹²¹ צ"ע למה המעיין לא מטהרו.

מקואות

- אינן פוסלין – דהוי כאילו כולו יין ואינו נפסל בג' לוגין מים (ש"ך)¹²².
- והשלים המקוה – נחלקו הראשונים אם היין מצטרף לשיעור מ' סאה (ש"ך).
- (ל) אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג אישמיעך חללו, והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת, אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מבלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהן, שאם שאב מאלו למקוה החסר לא פסלוהו. ולא עוד אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד¹²³ שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה כשר¹²⁴. הגה ס' חכמסער שיעור המקוה בשלג, ימעך חללו תחילה, ואז מותר לטבול בו ס' כמות שחול. ע"ש מחמירין לטבול בכל אלה עד שנימוחו ונעשו מים, ע"טוב להחמיר לכתחלה:
- אבל השלג – היינו שנתנו למקוה בעודו שלג ולא אחרי שנמוח שאז הוי כשאר מים שאובים (ש"ך).
- ולא עוד – דאין להקל בזה כיון שנחלקו הראשונים בדין זה, אלא בדיני דרבנן כמו נטילת ידים ולא בטבילת אשה שהיא מן התורה¹²⁵. אולם משלים למ' סאה (ש"ך)¹²⁶. ולכן מקוה של שלג אסור לשים בו מים חמים שאובים כדי להפשר את השלג שזה כאילו הביא ג' לוגין לפני שיש מ' סאה. ואפילו לדעת המתירים לטבול בשלג אין להתיר אלא דוקא בשלג שלא היה בכלי, אבל שלג שאוב בענין שיתפשרו עד שיעשו מים (פ"ת).
- ימעך – שיהא נכבש יחד וקשה כדי שלא יחסר ממנו מ' סאה כשיהיה נימוח (ט"ז).
- ויש מחמירין¹²⁷ – וכן נקטו הרבה אחרונים (ש"ך)¹²⁸.
- (לא) ע"מקוה שאוב שהגליד¹²⁹, מהור משום מים שאובים, נימוחו כשר להקוות:
- שהגליד – פירוש שהקריש מימיו מחמת הקור (ש"ך).
- כשר להקוות – כלומר חזרו להיות כמו מי גשמים ומותר לטבול בהן (ש"ך)¹³⁰.

¹²² ואע"פ שקדמו השאובין, ומכח זה כתבו הפוסקים דכשאי אפשר לנקות את המים השאובין שנשארו במקוה ישפכו עליהם יין או חלב וכיוצ"ב ואח"כ יכולים להקוות עליהם מ' סאה (דרכי תשובה סקק"א, סקק"ח). ויש שהחמירו דמהני דוקא שנשתנה המראה קודם שנפלו השאובין (גידולי טהרה ס"ק לט, חז"א מקואות תני' ס"ה סק"ג, דע"ת בשם מהר"מ).

¹²³ והשמיט טיט ומלח, דס"ל שאין עושים מקוה כולו מטיט (ב"י), וה"ה ממלח ומהני רק להשלים שיעור מקוה (נ"ב). ויש שלא דקדקו כן וס"ל לדעת השו"ע דמהני לעשות מקוה שכולו מלח (דברי מלכיאל ח"ד סי' עד. חז"א מכשירין ס"ד סק"ח). ולכה"פ בנמס (חז"א שם).

¹²⁴ נתבאר לעיל דעת החולקים, על כן אין לעשות מקוה משלג וברד וכפור. ובמקום שאין מקוה מצוי ואין למצא מי גשמים או מי מעיין כתבו האחרונים שיש להקל לעשות מקוה ע"י שלג אולם יש כמה וכמה הקפדות בעשייתו ועל כן לא יעשה דבר זה אלא ע"פ חכם הבקי בדיני מקואות (וע' חז"א י"ד סי' קלח).

¹²⁵ וצ"ע בענין טבילת כתם.

¹²⁶ ובברכ"י כתב שאף השו"ע לא נתכוון להקל לטבול בעודו שלג רק לאחר שיופשר. ולפשטות השו"ע שהכשיר לטבול בשלג ואינו נפסל בשאוב, א"צ שיהיה מונח בגומה המקבלת אלא אפ' מונח ע"ג קרקע מהני (אחיעזר ח"ג סי' לג סק"ב. גלות עליות פ"ז מ"א. חז"א תי' ס"ו סק"ד). ועמ"ש"כ לעיל הערה 10, ויש חולקים שצריך שיעמוד בגומה (ט"ז א"ח סי' קנט סק"כ).

¹²⁷ ויש שחששו עוד ששלג וכיוצ"ב נפסל בשאוב ובתפיסת יד אדם, ועל כן כתבו שאף אם יטבלו לאחר שיופשר מ"מ אין להביא בכלים שפוסלים משום שאוב, וכן יש בהם פסול תפיסת יד אדם, אלא בזה הקילו להניח סמוך למקוה ולהמתין עד שינמס וילך לבור המקוה מעצמו ומהני מדין המשכה בכולו לפסול תפיסת יד אדם (בית שלמה ח"ב סי' עו. אמרי יושר סי' קמח. חז"א שם).

¹²⁸ וכן הוא בברכ"י, כנסה"ג, חת"ס, לר"ש.

¹²⁹ וה"ה מים שאובין שנעשו אדים נטהרו ומותר לעשות מקוה בתחילה. אלא שאין אנו עושים מעשה במקוה בדבר שלא שמענו מרבתינו (חז"א תי' ס"י ס"ק יא).

¹³⁰ ויש חולקים משום דהוי מים טמאים (צל"ח פסחים סוגיית ר"ח סגן הכהנים אות קג. אמרי יושר שם. דברי חיים ס"ק לו. חת"ס סי' ריג. הר צבי). או דהוי כמים שאובין שהומשכו (סמ"ג שבב"י. ראב"ד בתשו' עמו' עו. לר"ש ס"ק סג). ובחז"א (י"ד סי' קלח) כתב דלסוברים שגליד כשר לטבול בו, הנוטל גליד שנעשה ממים שאובין ונותן בידיים למקוה יש כאן ג' פסולין, שאובין, היותו ע"י אדם, והיותו ע"י דבר המקבל טומאה, ופסול מדאורייתא ואין להקל בו כלל.

מקואות

(לב) "מקוה שיש בו מ' סאה מים ומיט רך, ע"ש הפרה שוחה ושוחה ממנו¹³¹, אם המים צפים ע"ג המיט יכולין לטבול אפילו במיט¹³². אין המים צפים על גבי המיט, אין טובלין במקום המיט¹³³ אבל במים טובלין, אפילו אין בו מ' סאה ע"אלא ע"י המיט: (לג) "וכל שתחלת ברייתו מן המים¹³⁴ כגון יבחושים אדומים¹³⁵ מטבילין בו¹³⁶, ומטבילין בעינו של דג¹³⁷ גדול שנימוק שומן עינו בחורו:

(לד) "אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה אלא אם כן הוא ראוי לקבל¹³⁸ קודם שיקבענו¹³⁹ עושייתמלא לדעת, ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ע"ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר, ואפילו הם ככלי גללים¹⁴⁰ כלי אבנים כלי אדמה:

- קודם שיקבענו - משמע שאם קבעו ואח"כ חקק בו כשר ואף לטבול בו, ויש חולקים שאין לטבול בו ולא להביא רוב מי המקוה ע"י ורק כלפי מיעוטו שפוסל מדרבנן מהני קבעו ולבסוף חקקו, ובכל אופן אין לערער אחר מנהג ישראל שטובלין בקבעו ולבסוף חקקו (פ"ת סק"ז).
 - ושימלא לדעת - היינו שהמילוי יהיה לדעת היינו לצרכו, אבל א"צ שיתכוין ליתנם למקוה (ט"ז וש"ך).
 - גדול - אפילו שאינו כלי לענין קבלת טומאה, עכ"ז הוה כלי לענין שאובים, וכן בכלי גללים וכו' שאינם מקבלין טומאה (ט"ז).
- (לה) פ"המניה טבלא תחת הצנור אצל המקוה כדי שיפלו ממנה המים למקוה, אם יש לה כ"ד' שפות שראויה לקבל המים, פוסלת. ואם לאו אינה פוסלת. זקפה על צדה לידוח, אפילו יש לה שפות אינה פוסלת, כ"כיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל. כ"דוכגון שהמים ראויים לבא למקוה זולתה, אבל אם אין המים ראויים לבא למקוה זולתה, אפילו זקפה על צדה או כפאה על פיה פוסלת:

מ"מ דעת השו"ע שהקיל לטבול בגליד ואפ"ה הקיל לטהר שאובין ע"י עשיית גליד, צ"ל דכשנעשה גליד פקע מהם שם מים שאובין וכשנימוחו פנים חדשות באו לכאן ופקע פסולם הקודם (גולות עליות פ"ז דמקואות מ"א).

¹³¹ כלומר שמלקקים ומוצצים מימי המיט (חזו"א מקואות תנינא ס"ו סק"ה).
¹³² דהמים מקדמים לכניסת רגליו לתוך המיט (תיו"ט פ"ב דמקואות מ"י, תפארת ישראל, ומשנה אחרונה שם). ו"מ דכיון שדרך המים שמעורב בהם טיט זהו מים שדברה בהם תורה (חזו"א מקואות קמא ס"ט סק"ט).

¹³³ ע' היטב ברש"י סוכה יט ע"ב, ובמאירי שם, ובראב"ד בבעלי הנפש ס"ב אות א. דס"ל שאף באין מים צפין על גביו טובלים בו.

¹³⁴ אבל מה שנמצא וגדל במים כגון רקק אין מטבילין בו, דאין ברייתו מן המים [ולדבריו טובלים בהם אף שלא ריסקו]. [גליון מהרש"א בסעי' נב].

¹³⁵ קשה דמקוה נפסל בשינוי מראה. וצ"ל דכשמרסקין אין מראה שלהם אדום (ע' פרמ"ג או"ח סי' קס משב"ז ס"ק יא. וכן משמע בבוש). ו"א דכיון שברייתו מן המים אין זה שינוי מראה של המים (מהרש"ם ח"ג סי' יג).

¹³⁶ ודוקא שריסקו (מג"א או"ח סי' קסב ס"ק יז, ובפמ"ג סי' קס א"א ס"ק טז). וע"ע מש"כ בסעי' נב.

¹³⁷ נראה דאפ' בדג המונח על הארץ כיון שהדג נחשב כמים, ומים על הארץ היינו הנחתן (פסקי מהר"ל הל' נדה אות ח עמו' תקצז. ובחזו"א מקואות קמא ס"ח סק"ג).

¹³⁸ מים (ראב"ד בבעלי הנפש סי' ג אות יב. רשב"א בתורת הבית). ומש"כ הראב"ד שגם חקק לקבל צרורות פוסל היינו דהוא שימוש למים לנקותם מהצרורות (שו"ת קנה בשם ח"א סי' קיא). ו"א דאף במקבל כל דבר פוסל, ובלבד שיקבל מים (משנה אחרונה במקואות פ"ד מ"ב. מי השילוח סי' ד אות ו. דבר אברהם ח"ג סי' יג).

¹³⁹ ו"א שצריך שנעשה מתחילה על דעת לקבל בו (רמב"ם בפיה"מ במקואות פ"ד מ"ג, ובהלכות פ"ו ה"ה. רשב"א בתה"ב גבי רעפים. רא"ש בתשו' כלל כד סי"ב).

¹⁴⁰ רש"י בשבת נח ע"א פירש שעשויים מצעיפי בקר. אולם בשבת טז ע"ב פרש"י שהם כלי שיש. ובתשב"ץ ח"א סי' קכא פי' שהם כלים מאדמה ידועה שאינם עשויין מטיט היוצר.

מקואות

- זקפה על צדה – היינו דווקא במי גשמים אבל בחיבור למקוה טהורה, או למעיין אין פסול (ט"ז¹⁴¹).
- פוסלת – משום דבעינן הויית המקוה ע"י טהרה, וטבלה זו מקבלת טומאה, דמיירי ביחדו לאיזה תשמיש, או שמדרכנן פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה (ט"ז וש"ך), וי"א דמיירי ביש לה שפה ושם כלי עליה (ש"ך).
- (לו) פ"ה צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה¹⁴². פ"ו אם חקק בו גומא¹⁴³ אחת קטנה קודם שקבעו¹⁴⁴, אם היא של עץ, אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא, נעשה כולה על ידה כלי, וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים. ואם הוא של חרש, אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית¹⁴⁵. ואם נפלו צרורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה, אלא אם כן יהיו מהודקים לתוכה¹⁴⁶. פ"סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה. הגה פ"ולכך מותר לעשות מקוואות ע"י לנורות וסלונות של עץ שמציאין מים מן הנהר או שאר מעיין אל המקוה, פ"טאו לנורות של הגנות¹⁴⁷, ולא חיישינן שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים, ללא מיקרו קבלה אף אם היה בהן גומא הוחיל ולא עשאו אדם זכונה. פ"אם המים צאים אל הצינור על ידי כלים הקצועים בגלגל, והם נקובים בדרכן שלא מקרי כלי, מותר לטבול בהן אם יש מ' סאה במקוה. פ"אצל אם אין זה מ' סאה אין לטבול שם, ללא מקרי חבור לנהר ע"י זה ועי' בא"ח סי' קנ"ט:
- אלא כל שהוא – וכיון שראוי לחקוק בה יותר הוי כאילו חקק כבר¹⁴⁸. משא"כ בחרס שאין ראוי לחקוק בו יותר (ט"ז).
- נעשה כולה ע"י כלי – דכל הצינור חשוב כלי מחמת הגומה שיש בו (נקודות הכסף)¹⁴⁹. וע' ס"ק הבא.
- וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים – מיירי שמביא כך את רוב שיעור המקוה (דהיינו כא סאה מתוך מ' סאה) דאל"כ הרי מהני המשכה לשאובין כשהוא במיעוט המקוה (דהיינו יט סאה) (ש"ך). וע' ס"ק הקודם¹⁵⁰.
- ורחב באמצע – כלומר אע"פ שהוא רחב באמצע לא חשיב לקבלה כל זמן שלא חקק לקבל בו צרורות (ש"ך). ונעשה כך כדי שיצאו המים מהמקום הצר בחוזק (באר הגולה).

¹⁴¹ וכן ש"ך לעיל סקל"ו.

¹⁴² נתבאר לעיל בסעיף הקודם שאם יחדו לתשמיש פוסל את המים משום היותו שלא בטהרה.

¹⁴³ יש מי שהחמיר אם חקק את העץ בתלוש אע"פ שחטט את הגומא לאחר שחיברו פסול (ב"י בשם ר"ש שבמרדכי. ובשו"ת חת"ס י"ד סי' קצח סק"ה).

¹⁴⁴ עמש"כ בזה בסעיף לד"ה קודם שיקבענו.

¹⁴⁵ אע"ג דלעיל סעיף לד פסלינן כלים קטנים אע"פ שאין בהם לקבל רביעית. צ"ל כיון שכאן חשיבות הקבלה שלו היא לקבל צרורות וחשיבות זו רק ברביעית (תוס' בחולין כד ע"ב ד"ה הדקין).

¹⁴⁶ ושיעור ההידוק כתב הב"י "שנכבש ונדחק עד שאין המים יכולים לשטוף אותו עפר".

ובדרישה פירש דכיון שנעשה לקבל עפר וצרורות ואין ראוי עוד לקבל אותם חשיב סתימה.

¹⁴⁷ וכבר פשט המנהג בכל תפוצות ישראל לעשות מקוואות ע"י הני מרזבות המקלחות מים מן הגגות וכו' ומ"מ אני נוהג שלא לעשות המרזבות ע"י חטיטה פן תשאר בו איזה גומא שיתעכבו שם המים, אלא אני לוקח שני נסרים משופים היטב הנדבקים זו לזו בשוליה כמין חומר, וגם אני אומר להגביה ראש הצינור שאינה לצד המקוה ולהשפיל הראש שבצד המקוה כדי שירדו המים בשטף גדול ולא יתעכבו בצינור, ולא יבא להתלחלח ולהרקיב (מהרי"ק שורש נו הביאו הבית הילל). וכתב החת"ס דמשום הך חששא יש לעשות את המרזבות ממתכת שאין לחוש בהם לריקבון (פ"ת ס"ק כד).

¹⁴⁸ והיינו ע"י המים שעוברים בה עתיד להחקק עד רביעית (ולפ"ז אם אין בו לחקוק כדי רביעית אינו נפסל בכך).

¹⁴⁹ ע' שו"ת קנה בשם ח"א סי' קי שהאריך בדיון זה.

¹⁵⁰ כאן ס"ל לש"ך שרק המים העוברים ע"ג הגומה נעשים שאובים, ובנקודות הכסף חזר בו שכל הצינור נחשב כלי לפסול בשאובין (כ"כ בנקודות הכסף שם).

מקואות

- ע"י צנורות וסלונות – י"א דהיינו דוקא אם יש בהם מ' סאה כיון שאין המעיין הולך בלא"ה שמה. אולם ברמ"א משמע דדוקא בסיפא שמביא ע"י כלים נקובים צריך יהיה שהיה במקוה מ' סאה (פ"ת).
 - אדם בכוונה – יש מחלוקת אם נעשה מאיליו פוסל כשניחא לו בקבלתם (פ"ת).
 - ואם המים באים – אם יש נקב כשפופרת הנוד יש להתיר גם כשאין מ' סאה במקוה (ש"ך). אולם י"ל דכוונת הרמ"א שלא מהני גם כשיש נקב כשפופרת הנוד משום שאין הנזחלים מערביין (דגול מרבכה)¹⁵¹.
- (לו) ז"ר ע"פ¹⁵² שמכסין בהן הגנות אף על פי שיש בהן גומות וחקקים אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם:

(לח) ז"המניח שק או קופה תחת הצנור אין המים הנמשכין בהן פוסלין את המקוה:

- אין המים וכו' פוסלין את המקוה – מאחר שהמים שבכלים אלו מתערבים עם המים היוצאים דרך הנקבים שיש בהם (ט"ז), אע"פ שאין בהם נקב א' כשפופרת הנוד מאחר שיש נקבים הרבה נחשב כשפופרת הנוד ויכול להביא את כל המים של המקוה ע"י כלי זה. ואף אם אין כשפופרת הנוד בצירוף כל הנקבים אע"פ שאינו יכול להביא כל מי המקוה ע"י, מ"מ אין המים פוסלים מדין ג' לוגין ויכול להביא עד יט סאה בכלי כזה [וכדמבואר לקמן סעיף מ] (ש"ך).
- (לט) ז"ה שאמרו שכל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן. אבל אם נתנם¹⁵³ אדם למקוה, הרי זה פוסל¹⁵⁴, שכל על ידי אדם אפילו זילף¹⁵⁵ בידיו וברגליו, ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה פסלוהו. בד"א כשנזדלפו ברגליו, אבל אם היה רוכב על גבי בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה¹⁵⁶, לא פסלוהו אע"פ שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו אין זה כמזלף ברגליו וכבר נתבאר דיך חולקין ועיין לעיל סימן ע"ו:

- דיש חולקים – שגם בבהמה פוסל כמו אדם (ט"ז).
- (מ) ז"הכלי שניקב בשוליו¹⁵⁷ אפילו כל שהוא אינו חשוב כלי לפסול המקוה, ז"ומכ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחלה¹⁵⁸ ולהביא מים בכלי מנוקב כזה. ז"ואם הנקב בצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנוד, ז"היהוא כשתי אצבעות ראשונים מהארבע שבפס היד¹⁵⁹ מתהפכות בחלל הנקב בריוח, ז"בין שהוא מרובע בין

¹⁵¹ וי"מ משום שניצוק אינו חיבור ואף במי מעיין אינו חיבור (ב"י). ועי' שו"ת חת"ס (יר"ד סי' רח) שהקשה על הדגול מרבבה, דזוחלין אינו חיבור רק במי גשמים אבל במי מעיין זוחלין הוי חיבור. וכתב דהעיקר כמש"כ הב"י דניצוק אינו חיבור ואף במי מעיין, וכ"כ בלחם ושמלה ס"ק סח. ¹⁵² ורעפים של זמנינו שיש בהם שקעים כדי לקבל את הרעף שמעליו יש שהחמיר לדונו כעשוי לקבל (ע' שו"ת קנה בשם ח"ב סי' פז).

¹⁵³ ז"א שאף אם אדם מסיר את המונע וע"י כך באים המים למקוה פסול משום תפיסת יד אדם (שו"ת רב פעלים ח"ב סי' כד). ויש מקילין דהסרת מונע אינו בכלל פסול זה (חת"ס יר"ד סי' ריד, חזו"א מקואות תנינא סי' ג ס"ק יז).

¹⁵⁴ הרי זה פוסל – משום תפיסת יד אדם אע"פ שאין כאן שאובין (הגר"א ס"ק נג).

¹⁵⁵ אפ' זילף – שלא בכוונה (ט"ז ס"ק כז, ש"ך ס"ק מו).

¹⁵⁶ ברגלי הבהמה – דבע"ח נידון ככח טבעי והוי כבידי שמים משא"כ אדם דמעשיו הם כח רצוני (פשוט).

¹⁵⁷ בב"י נסתפק בנקב שבצדו באופן שאין מים יכולים להשאר בכלי האם סגי בנקב כל שהוא או צריך כשפופרת הנוד. אולם בגידולי טהרה סוס"ק לב, ובחזו"א מקואות תנינא ס"ה סק"ט, כתבו דאם הנקב בצד צריך להיות כשפופרת הנוד.

¹⁵⁸ כמה טעמים נתבארו למה אין עושים לכתחילה. א. כיון שאין הנקב כשפופרת הנוד. ב.

דגזרינן אטו אינו נקוב (ב"ח).

¹⁵⁹ נחלקו הפוסקים בשיעור רוחב אצבע שהיא האגודל, י"א ששיעורו 2 ס"מ (ר"ח נאה), וי"א ששיעורו 2.4 ס"מ (חזו"א כמש"כ בקונטרס שיעורין של תורה), ולפ"ז שיעור שפופרת הנוד אינו יותר מ3.9 לשיטה הא', ולשיטה הב' הוא 3.7 שהרי אין משערים באגודל. ונקטו הפוסקים להחמיר שיהיה בחלל הנקב 5 ס"מ, ע' שו"ת מנח"י ח"ה סי' כג, ושו"ת אג"מ יר"ד ח"ב סי' פט.

מקואות

שהוא עגול, קויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה. אבל אם מקבל שום מים למטה¹⁶⁰ ממנו לא נתבטל מתורת כלי. ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהם הנקב לא חשיב סתימה להחזירו, אבל אם עירב סיד וגפסים וסתמו חשוב סתימה. ק"הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו וירא שמא יחזרו מהכלי שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה אחר שחסרו מ' סאה ויפסלוהו, יקוב הכלי בשוליו כל שהוא ואז לא יחשבו המים שבו שאובין. ק"וואם מים נובעים אין צריך לכך כי המעין אינו נפסל בשאיבה¹⁶¹: הגה ק"ומכל מקום נהגו להחמיר גם צמעין, כי יש חולקין אפילו צמעין ואומרים דשאיבה פוסלת, ולכן לכתחלה יש להחמיר לנקוב הכלי שפואצין צו אף צמעין, ואם לא עשו כן ושאצו בכלי שלם ונפלו שם שלשה לוגין שאובין ונפסלה המקוה, ורואין לנקותה ולהכשירה, אם אפשר לפקוק נקבי הנביעה בקלות טוב להחמיר ולעשות כן, אבל אם יש טורח גדול בדבר או צמיעד שלא עשו כן, ק"יש לסמוך אמקולין דסוצרין דאין שאיבה פוסלת צמעין, כי כן עיקר. ק"ואפילו במקוה שאין זה מעין, אם אין הכלי גדול כל כך שבודאי יפלו שם ג' לוגין שאובין, אלא שיש לחוש שמא נפלו בזה אחר זה וכיוצא בזה, אזלכין לקולא דספיקא דג' לוגין שאובין הוי ספיקא דרבנן, ק"ואין לחוש צמיעד:

- אפילו כל שהוא – קשה דלעיל סעיף ז פסק השו"ע שצריך נקב המטהרו¹⁶², עו"ל דשם איירי לענין לטבול בתוכו הלכך צריך לבטל שם כלי ממנו, וכאן איירי לענין שלא יפסלו המים בדין שאובין (פ"ת).
- אין להקל ולעשות מקוה לכתחילה וכו' – אבל בדיעבד מהני, וצ"ל דמיירי שלא נשפך מהכלי עצמו למקוה אלא שופכו סמוך למקוה והמים באים למקוה דרך המשכה¹⁶³ (ט"ז).
- יקוב הכלי בשוליו – קשה דסוף סוף יפסלו המים הנופלים למקוה כשיתמעט ממ' סאה מדין תפיסת יד אדם. וי"ל דכיון שהכלי נקוב מהני חיבור של ניצוק שלא יחשבו מנותקים ממי המקוה ממילא אין כאן תפיסת יד אדם¹⁶⁴ (ט"ז).
- כשפופרת הנוד – וע"י המים שיוצאים מהנקב ונשפכים לנהר נעשו המים שבכלי מחוברים למקוה מדין ניצוק, ולא הוה שאובים (ט"ז)¹⁶⁵.
- יש להחמיר לנקוב הכלי – ככונס משקה¹⁶⁶ (ש"ך).
- ונפלו שם ג' לוגין – לאחר שנחסר המעין ממ' סאה (ש"ך).
- אם אפשר לפקוק – ולנקותם בקלות בדרך שלא ישארו שם ג' לוגין של מים הראשונים שנפסלו, טוב להחמיר (ש"ך).
- נקבי הנביעה – י"א שיכול לפקוק גם בדבר המקבל טומאה אמנם לקמן סעיף נ הביא השו"ע ב' דעות בזה (ט"ז). ויש לחלק דכאן סותם רק כדי לנקות המקוה משא"כ לקמן מעמיד הכשר המקוה ע"י דבר המקבל טומאה (ש"ך).
- אבל אם יש – עד שיביא הדבר לידי דיחוי, שלא תסכים האשה לטבול, אין ראוי שתתעכב (ש"ך).

¹⁶⁰ דוקא שניהם. ואע"ג דלעיל סגי באחד מהם אזיל הכא לחומרא והכא לחומרא (שו"ת רעק"א ח"א סי' מ).

¹⁶¹ המעין אינו נפסל בשאיבה – כדלעיל סעי' טו דמעין כל שהוא יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים (הגר"א), ואע"פ דק"ל בסעי' א דלטבילת אדם בעי מ' סאה אף במעין, מ"מ מטהר שאובין שנפל בו בכל שהוא.

¹⁶² וי"ל דשם מיירי לכתחילה (ש"ך ס"ק כג).

¹⁶³ דאל"כ יש לפסול משום תפיסת יד אדם.

¹⁶⁴ עו"ל דכיון שכונתו להוציא המים והם נשפכים שלא מרצונו אין בזה פסול תפיסת יד אדם (ש"ך ס"ק מו).

¹⁶⁵ ולש"ך הנ"ל הערה 164 שיש בזה משום תפיסת יד אדם וצריך לשפוך המים ברחוק מהמקוה כדי שיעשו לשם בהמשכה.

¹⁶⁶ במהרי"ק כתב ששיעורו כעדשה, ובב"י הקשה מנ"ל הא.

מקואות

- יש לסמוך אמקילין – ובמקואות הנעשים ע"י חפירה בקרקע בעומק עד שמוצאים מים נובעים מעצמם יש להחמיר ולחשוש שאין עליהם דין מעיין כיון שאין להם מקור נובע מעצמם (פ"ת).
- דאין שאיבה פוסלת במעיין – אולם בקדמו ג' לוגין שאובין קודם שנבע המעיין מהאדמה נסתפקו הראשונים אם פוסל. ע"כ אם ליכא ביטול פרו ורבו וגם לא הוצאה מרובה על הציבור רק משום טורח, המחמיר תבא עליו ברכה (פ"ת).
- (מא) ק"המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה ק"האם הניחם בשעת קשור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו חשוכים לדעת והווי שאובין ק"האבל אם לא נתקשרו העבים בשעת שהניחם ואח"כ נתקשרו ונתמלאו או אפילו הניחן בשעת קישור העבים ונתפזרו ונשאר שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין ק"הבלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ שאם מגביהו מן הארץ עם המים חשוכים שאובין ופוסלים את המקוה:
- תחת הצנור – שקבעו ולבסוף חקקו (ש"ך). וי"א דאף אם הצנור הוא כלי גמור, כיון שלא באו שם המים לדעת לקבל אינו פוסל משום שאובין כדלעיל סעיף לד (ט"ז).
- חשוכים לדעת – דכיון שהניחם בשעת קישור עבים ושוב לא נתפזרו לא אסח דעתו מינייהו (ש"ך).
- ונתפזרו – אע"ג שלא שרינן רק בשוכח, כאן תלינן בשוכח דכיון שנתפזרו העבים מסיח דעתו (באר הגולה).
- לא חשיבי לדעת – דוקא גבי גשמים יש לומר שכשהניח באופן כזה לא חשיב לדעת אבל במעיין לעולם חשיב לדעת כל שהניח הכלי באופן שהמעיין עובר לתוכו¹⁶⁷ (ש"ך).
- ואינם פוסלים – וכ"ש אם הניחם בחצר שלא תחת הצנור ואח"כ נתפזרו העבים, דאינם פוסלים, וי"א דאם מניחם תחת הצנור חשיב לדעת בכל אופן, ובמניחם בחצר אם הניח בשעת קישור עבים ולא נתפזרו, אפ' שכחם שם הוי לדעת. ואם הניח בשעת קישור עבים ונתפזרו, וכ"ש אם הניח בשעת פיזור עבים, כשרים (ש"ך).
- ובלבד שישבור את הכלי – דע"י כן נופלים המים מאליהם למקוה (ט"ז).

(מב) ק"המניח קנקנים בראש בנג לנגבם וירדו עליהם גשמים ונתמלאו ק"האע"פ שהיא עונת גשמים הרי זה ישבור הקנקנים או יכפם והמים שהיו בקנקנים כשרים לטבול בהם ואע"פ שכל המים האלו היו בכלים שהרי לא מילאן בידו אבל אם הגביה הקנקנים ועירם הרי כל המים שבהם שאובים:

- שהיא עונת גשמים – והניחם בשעת קישור עבים, מ"מ אינם נעשים שאובין ולכן ישבור הקנקנים ויפלו המים למקוה. כיון שלא הניחם שם כדי שיתמלאו מים אלא כדי לנגבן (ש"ך).

(מג) ק"ההסיד ששכח עציץ במקוה ונתמלא מים אע"פ שלא נשאר במקוה אלא מעט¹⁶⁸ והרי העציץ יש בו רוב המקוה הרי זה ק"הישבור העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר וכן המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כד לחסמן¹⁶⁹ ונתמלאו מים אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים הרי זה ישבור¹⁷⁰ את הקנקנים והמים הנקיים מהם מקוה כשר:

¹⁶⁷ ודעת הדרישה שגם במעיין יש חילוק זה ולכן פירש דבסעי' ח מיירי מדעת (הביאו הש"ך).

¹⁶⁸ אבל אין לעשות כל המקוה ממים אלו (ב"י).

¹⁶⁹ פי' שיבלעו המים בתוך דופני הקנקנים שלא יבלעו היין שיתן לתוכן.

¹⁷⁰ אבל לא יכפה כנ"ל (ב"י).

מקואות

- ונתמלא מים – שסד את הבור בטיט, והביא את הטיט בעציץ ושכחו בבור (ט"ז). ונתמלא העציץ מים ממי גשמים (ש"ך). ולא חשיב המים שבתוכו שאובין כיון שמחברים למקוה¹⁷¹ (ט"ז).
 - ישבור העציץ במקומו – אבל לא יכפה¹⁷² דכאן הוי יותר תפיסת יד אדם מדלעיל בסעיף מא מב (ט"ז). ולמפרשים שנתמלא מימי גשמים, אם הניחם בשעת פיזור עבים דכיון שמוכחה מילתא שלא היתה שם מחשבה כלל, הלכך שרי אפ' לכפות (לשפוך) (ש"ך)¹⁷³.
 - ולא נשאר שם מים כלל – דהא לא כוון שיכנסו המים לתוכן כלל, משא"כ בסעיף מג גבי סייד נחשב יותר תפיסת יד אדם משו"ה צריך שיהיה במקוה מים זולת המים שבעציץ (ט"ז).
- (מד) ¹⁷⁴ אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי אבל אם נגררו המים השאובי' חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה אינם פוסלי את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה¹⁷⁴ אבל אם היו רוב מהכשרי' הרי המקוה כשר כיצד מקוה שיש בו כ' סאה ומשהו מים כשרי' והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים למקוה בין שהיו נמשכים על גבי קרקע או בתוך הסילון כיוצא בו מדברים שאינם פוסלים את המקוה הרי הוא כשר ואפילו השלימו לאלף סאין¹⁷⁵ שהשאובה שהמשיכה כשרה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר¹⁷⁶ ¹⁷⁶ וכו' נג' שהיה לתוכו פחות מכ' שנמצא הכל פסול ופתח הצנור ונמשכו הכל למקום אחד הרי זה מקוה כשר שהשאובה שהמשיכה כולה כשרה הואיל ויש שם רוב מהכשר: הגה ¹⁷⁷ ואצל אס המשיך תחילה מים פסולים ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים לא מהני:
- המים השאובין – דוקא אם המשיך בכוונה אבל שלא בכוונה אפ' כולו בהמשכה כשרה (ש"ך). ועמש"כ לעיל סוף סעיף טו.
 - אינם פוסלים – מבואר ששאובין בהמשכה פוסלים את הכשרים. ויש חולקים דכיון שהומשכו אינם פוסלים (רעק"א).
 - מחצה על מחצה – ומחצה עצמו פסול, וכ"ש רוב (ט"ז וש"ך). הלכך כ' סאה מי גשמים וכ' סאה מים שאובין בהמשכה פסול, ואין לו תקנה עד שיצאו הראשונים כדלעיל סעיף כב (ט"ז).
 - מדברים שאינם פוסלים – ואנן לא נהגינן הכי אלא בעינן המשכה ע"ג קרקע שראוי לבלוע (ש"ך).
 - שנמצא הכל פסול – אע"פ שהביא השאובין לתוך המקוה בלא המשכה מ"מ אם ממשיך כל המים למקום אחר כשרה (ש"ך).
 - אם המשיך תחילה מים פסולים – פי' שהמשיך תחילה מים שאובין למקוה שאין בו כ' סאה מים כשרים, ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים לא מהני, ואפ' להמשיך למקום
- ¹⁷¹ בחז"א (קמא ס"ד סק"א) ביאר דמיירי שהיה העציץ שקוע בבור ונתמלא מים ממימי הבור. דאם נתמלא ממי גשמים מה מהני שמים צפין על גביו הרי כבר נעשו המים שאובין בעציץ.
- ¹⁷² דהיינו להטות הכלי שישפכו מימיו בבור. "מ הטעם, דלא מהני כפיה רק חוץ לבור דאית ביה המשכה (לחם ושמלה ס"ק עב).
- ¹⁷³ ע"פ הפרי דעה בדבריו.
- ¹⁷⁴ קשה מאי שנא מלקמן סעיף נה דאם השאוב באמצע, החיצונים כמו שהיו ולא נפסלים מחמת שאוב בהמשכה שבא עליהם. וצ"ל כמש"כ הגר"א בא"ר (פרק ו מ"ג) דשם לא נכנסו שאובין לתוך הכשרים כיון שכל מקוה דוחק את המים מהבור השני שלא יכנסו אליו, אלא שחיבור ע"י שאוב באמצע אינו מחבר את החיצונים, והלכך אינו פוסל. משא"כ כאן מיירי שנכנסו השאובין בהמשכה לתוך הכשרים.
- ¹⁷⁵ "א ששאין להביא אלף סאין שאובין בבת אחת, דבעינן שיושלם מתחילה שיעור מקוה בכשרות. הלכך צריך להביא מתחילה כ סאין שע"י הושלם שיעור מקוה, ורק אח"כ יוכל להוסיף עד אלף סאה, דבעינן שיושלם מתחילה שיעור מקוה בכשרות (גדולי טהרה ס"ק לה בדעת הראב"ד).
- ¹⁷⁶ ואין להחמיר בזה אפ' במקום שאינם בני תורה (ב"י במחודשים אות מד).

מקואות

אחר¹⁷⁷ דלא מהני להמשיך למקום אחר רק אם היה רוב מים כשרים בתחילה (ש"ך). משמע מדבריו שאם הביא עליהם מ' סאה מים כשרים מהני כיון שאין על המים שבבור דין מים שאובין ממש, וצ"ע לדינא (רעק"א).
(מה) קי"ה שיעור המשכה ז' 178 אין פחות מג' טפחים¹⁷⁹:

• ג' טפחים – דפחות מכאן כלבוד דמי¹⁸⁰ (הגר"א).
(מו) קי"ה אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צנור שלא היה עליו שם כלי בתלוש¹⁸¹ אבל אם המשיך על גבי כלים אפילו כלי גללים¹⁸² וכיוצא בהם לא הוי המשכה: הגה קי"ה לאין המשכה מועלת אלל דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע¹⁸³ צה¹⁸⁴ אלל חס המשיך על גבי רכפת אצנים שאין ראוי לבלוע צה, וכל שכן על גבי דף או כלי אע"פ שאינו פוסל המקוה לא מהני וטוב להחמיר לכתחילה:

- שם כלי בתלוש – ואפ' כלים שאינם פוסלים את המקוה משום שאובין [כגון שאין להם בית קיבול] מ"מ אינם מכשירין את השאובין בהמשכה (ש"ך).
- שם – מיירי שהיו יכולים המים להגיע למקוה גם בלא כלים אלו, אבל אם לא היו ראויין לבא בלא כלים אלו אם הם כלים המקבלים טומאה פסול, דבעינן הוייתו בטהרה. ואע"פ שלא היה עליהם שם כלי בתלוש¹⁸⁵ (ש"ך).
- (מו) קי"ה מקוה שנובע ונתייבש בקיץ והיה בור רחוק ממנו קצת ומלאוהו מים שאובי' ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותם מים שאובי' המקוה כשר כאלו הוא נובע:
- מקוה שנובע – דוקא נובע, אבל מקוה של מי גשמים לא (ש"ך). והטעם י"ל לפי מה שנתבאר לעיל סעיף ב דמעיין ונהר ממקורו מתברך א"כ כשהוסיפו לו מים ממילא באים גם מים מגידי המעיין, ועוד שאי אפשר שישארו גידי המעיין בלא מים כלל הלכך יש עליהם תורת מעיין לטהר את השאובין הבאים עליהם (ט"ז).
- כשר – ואפילו לדעת הרמ"א לעיל סעיף מ דס"ל שמעיין שאין בו מ' סאה נפסל משאובין, מודה כאן משום דאיכא רבייה והמשכה (ט"ז). וי"מ דאפילו כולו שאוב בהמשכה יש להקל, דיש לצרף דעת המתירין כולו בהמשכה ודעת הסוברים שאין מעיין נפסל משאובין (ש"ך).

¹⁷⁷ יש חולקים בזה דמהני המשכה בכה"ג (גדולי טהרה ס"ק לז. לחם ושמלה ס"ק טו).
¹⁷⁸ בין במים שאובין ובין במים שנפסלו ע"י תפיסת יד אדם (שו"ת גינת ורדים. שו"ת בית שלמה י"ד ח"ב סי' עו. רעק"א במכתבים שבד"ח תשו' שלישיית. חז"א מקואות תנינא ס"ג ס"ק יז). ויוע' שו"ת חת"ס י"ד סימן ר שהביא די"א שבמים שנפסלו בתפיסת יד אדם אין צריך המשכה של ג' טפחים.

¹⁷⁹ יש מחמירים לשער את הג' טפחים רק לאחר שכלה כוחו של השופך במים (ב"י בשם ספר המנהגות). ובב"ח כתב שצריך שיפסיק כח השפיכה קודם שיבואו המים לבור.
¹⁸⁰ אין נפק"מ אם הוא ביושר או בחצי קשת או כמין חת דהעיקר תלוי במה שנמשכים המים ג' לוגין (חז"א ליקוטים למקואות ס"ז סק"ו).

¹⁸¹ י"א דבעינן שיקבע את הצינור בקרקע ואח"כ יחקקנו (חז"א מקואות תנינא ס"ה סק"ז).
¹⁸² צ"ב הרי הכלי עצמו פוסל בשאובין. וצ"ל דמיירי בכפאו על פיו והולך המים על גביו (לבוש). א"נ מיירי בכלי נקוב (גידולי טהרה נחל ס"ק לח).

¹⁸³ ע' ברמ"א י"ד סו"ס ע שכתב דלא כל קרקע בכלל קרקע הראוי לבלוע עיי"ש.
¹⁸⁴ ישנם מחלוקת בבטון אי חשוב קרקע הראוי לבלוע (דעת החז"א ליקוטים ס"ג סק"א, ובשו"ת מהרש"ג ח"א סי' סה, וח"ב ס"ו דחשיב ראוי לבלוע. אולם בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' סז, ובשו"ת עמק שאלה סי' נא כתבו דלא חשיב ראוי לבחוע. ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' שדמ נסתפק בזה). ויש שכתבו שלאחר שיצק את הבטון ישים שכבה של ג' טפחים במלט המעורב עם הרבה חול והוא ראוי לבלוע.

¹⁸⁵ הקשה רעק"א איך משכ"ל שלא יהיה עליו שם כלי בתלוש ויקבל טומאה. ותי' בחז"א (מקואות תנינא ס"ה סק"ז) דאין בו מקום קבלה ומ"מ מקבל טומאה כיון שלא נעשה לשמש עם הקרקע. ובדעת תורה כתב דמיירי בתנור שאינו פוסל בשאובין ומקבל טומאה מגזה"כ.

מקואות

(מח) קִיבֵּהבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה כגון מי גשמים שרוצה להמשיכו למקום אחר לעשות מקוה לא יאחו בידו דף ויעבירם עליו אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם מטרם יעברו המים עליו וכן סילון של קִיבֵּמתכת אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טומאה; והוא שיהיו המים נופלים להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה אבל קִיבֵּאם נופלים על שפתו בחוץ ונמשכין לתוכו או שמחבר לפי הסילון של אבר צנור קמץ¹⁸⁶ של עץ או של חרס שהמים מקלחין ממנה למקוה כשר קִיבֵּואם הסילון של מתכת מחובר לקרקע אפילו מקלח להדיא לתוך המקוה כשר שהרי אינו מקבל טומאה לפי שהוא בטל אנב קרקע קִיבֵּוואין חילוק בין אם טמון תחת הקרקע או לא):

- הבא להמשיך מים – אפ' מים כשרים. ומיירי שאין המים יכולים לבא למקוה בלא המשכה זו של כלי המקבל טומאה, אבל אם המים ראויין לבא זולתו אינו פוסל אלא אם יש בו בית קיבול (ש"ך).
- המקבל טומאה – אע"פ שאין לו בית קיבול (באר הגולה).
- לא יאחו בידו – מפני שהאדם מקבל טומאה אע"פ שהדף פשוטי כלי עץ ואינו מקבל טומאה (ט"ז). וי"מ דאדם מקבל טומאה מן התורה ופשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה מן התורה, ולא דמי לדלעיל סעיף יד שכתב השו"ע שאין מזחילין ע"ג דבר המקבל טומאה מדברי סופרים, דשם מיירי בטיפין שע"י הדף מצטרפין וכאן מיירי במים מרובים. עוי"ל דשם מיירי לענין שיטהרו בזחילה וכאן מיירי לענין שיטהרו באשבורן כמקוה (ש"ך).
- שמחובר לפי הסילון – ויכול לעמוד בפני עצמו בלי דבר המקבל טומאה (פ"ת).
- מחובר לקרקע¹⁸⁷ – ועשאו מתחילה על דעת לקובעו בקרקע (דגול מרכבה ורעק"א)¹⁸⁸, ויש חולקים (פ"ת).
- שם - וצריך שיהיה מחובר לקרקע¹⁸⁹ ולא ע"י רצועות של ברזל שמקבלים טומאה דהוי מעמיד בדבר המקבל טומאה ולא מהני (פ"ת).
- (מט) קִיבֵּבמה דברים אמורים בממשיך מי גשמים בעלמא אבל אם ממשיך ממעין או ממקוה אפילו על ידי דבר המקבל טומאה כשר דחשבינן לזה המקוה שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעין או למקוה שממשיך המים משם קִיבֵּוויש מי שאינו מחלק בכך¹⁹⁰.
- כשר – ולא דמי לממשיך מים ממעיין לכלי דלא מהני להו חיבורן כדלעיל סעיף ח, דהתם הכלי יש לו בית קיבול ונפסלו משום שאובין משא"כ הכא שהוא דבר המקבל טומאה ובוזה מהני השקה (ש"ך). וי"א שכל שאובין נמי נטהרים בהשקה. ומש"כ בסעיף ח' שאני דהתם משום גזירה היא וכמש"כ הב"י בסוף הסימן (ט"ז).
- מחובר למעיין או למקוה – י"א דדוקא כך זמן שמחברים למעיין או למקוה כשרים, ונראה דגם אם אח"כ נפסק החיבור נשאר בכשרותו (ש"ך). ומ"מ לא מהני החיבור רק לטהר משאובין ולא להכשירו בזחילין, כיון שעומדים המים ההברכה ואינם זוחלין כמעייין (פ"ת).

¹⁸⁶ ואין צריך שיהיה אורכו ג' טפחים (השואל בשו"ת חת"ס יר"ד סי' קצט, ובערוך השולחן אות קמד). ויש מצריכים שיהיה בו ג' טפחים (בחת"ס שם, ובשו"ת בית שלמה ח"ב יר"ד סי' סב וסי' עו, ובחזו"א מקואות תנינא סי' ג ס"ק יז).

¹⁸⁷ ואפ' מחובר לדבר המחובר לקרקע (ב"י מתשו' הרשב"א. ובשו"ת נו"ב יר"ד תנינא סי' קלז). ויש חולקים בזה (תשב"ץ ח"ב סי' נו. ובשו"ת דברי חיים יר"ד סי' מה).

¹⁸⁸ כתב החזו"א (יר"ד סי' קכו סק"ט), דצינורות שלנו עשויים בסתמא לשמש עם הקרקע דאין לנו שמוש בהם בתלוש וכולם מתחברים ראשיהן בבנין.

¹⁸⁹ במסמרות שיהיה קבוע שם (שו"ת בית יצחק ח"ב סי' לו ס"ק יז). אבל בחוטי ברזל שיכול לפוסקם ע"י מעשה הדיוט לא חשיב חיבור (שו"ת לבוש מרדכי מהדו"ג סי' כט).

¹⁹⁰ וטעם שיטה זו י"מ דס"ל שלא מהני השקה לטהר פסול הוייתו שלא בטהרה (ב"י, ובתשו' שסוף ספר תורת חטאת ס"ג-ד). וי"מ דכיון שההשקה עצמה נעשית ע"י דבר המקבל טומאה יש כאן חיסרון של הוייתו שלא בטהרה (אמרי משה ס"א ס"ק כה).

מקואות

- שאינו מחלק – דס"ל שלא התירו להמשיך ע"י סילונות של מתכת רק כשמחובר בקרקע שהוא בטל אגב קרקע (ט"ז).
 - (ג) קב"מקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק¹⁹¹ אם ישארו בו מ' סאה¹⁹² אחר שיצאו קצתן שער הסדק כשר¹⁹³ ואם לאו פסול משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין; הגה: קל"ט מחמירין אפילו אם ישארו מ' סאה עד הסדק, קל"ט לחוס לדבריהם לכתחלה לסתום הסדק. קל"ט ז"ל דוקא במקוה שאינה צאה ממעיין, אבל אם היא צאה ממעיין, אין לחוס לזחילתה. קל"ט ואין יציאת המים קרוי זוחלין, אלא כשאין חוזרין למקוה אבל כשיוצאין מעט וחוזרין סס, לא מקרי זחילה. ואם צא לסתום הסדק כדי שיצארו בו מ' סאה, לא יסתום אותו זידו ולא בכל דבר המקבל טומאה, קל"ט מי שמתיר לסתום בכל דבר שמקבל טומאה.
 - מי גשמים – לאפוקי ממעיין (ש"ך).
 - והמים יוצאים דרך הנקב - אבל אם יוצאים מחמת האדם הטובל אין נחשב זוחלים ע"ז. והיינו כשנשארו מ' סאה שלא יצאו אבל אם לא נשארו מ' סאה [ואין עתידים לחזור] פסול דסו"ס טובל בפחות ממ' סאה (ש"ך ס"ק קכ). ויש חולקים דגם זוחלים ע"י טבילת האדם שמה זוחלין (ש"ך).
 - שאינה באה ממעיין – משמע שאם באה ממעיין אע"פ שהופסק דין מעיין עליו לטהר בזוחלין. אמנם נראה שאם הופסק מהמעין שוב אין דין מעיין עליו, ומירי שלא הופסק (ש"ך).
 - בכל דבר שמקבל טומאה – ולא דמי לדלעיל סעיף מ דכו"ע מודו שיכול לפקוק בדבר המקבל טומאה. דשם עדיין אין מקוה אלא שרוצה לפקוק כדי לנגבה, משא"כ הכא רוצה להכשיר את המקוה בכך שלא תהיה זוחלת (ש"ך).
 - (נא) קל"ה ניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זיחלתן ניכרת¹⁹⁴:
 - (נב) קל"הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו¹⁹⁵ או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנוד¹⁹⁶ קל"ו וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב). קל"ו לאחר שנתערב הפסול עם הכשר אפילו רגע נשאר לעולם בהכשרו
-
- ¹⁹¹ אבל אם יוצאים מחמת האדם הטובל אין¹⁹¹ מים הזוחלין מן המקוה ע"י מכונת שאיבה [ששכחו לסוגרה] דנו הפוסקים אם עושה את המקוה זוחל ע"ז. ויש שמחלקים בין מופעלת ע"י חשמל למופעלת ע"י לחץ אויר שמופעלת ע"י חשמל נחשב זוחלים ע"ז. והיינו כשנשארו מ' סאה שלא יצאו אבל אם לא נשארו מ' סאה [כח מתחדש בכל שעה ואין עתידים לחזור] פסול דסו"ס טובל בפחות ממ' סאה (ש"ך ס"ק קכ). ויש חולקים דגם זוחלים ע"י טבילת האדם שמה זוחלין (שם בשם מהר"ק). מים הזוחלין מן המקוה ע"י מכונת שאיבה [ששכחו לסוגרה] אם עושה את המקוה זוחל ע"ז. ויש שמחלקים בין מופעלת ע"י חשמל למופעלת ע"י לחץ אויר ש..... זה מחשיב את המקוה כזוחל משא"כ כשמופעלת ע"י לחץ אויר נחשב כמצב במים שזוחלים חוץ למקוה (ע' שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' פח, ושו"ת קנה בשם ח"ב סי' פה).
- ¹⁹² בפשטות משמע שהנקב גבוה באופן שודאי ישאר מ' סאה (ע' תשב"ץ ח"א סי' יז. ובנו"ב יו"ד תנינא סי' קלז). אולם בחזו"א (תנינא ס"ח סק"ד) כתב דאף כשהנקב למטה אינו עושה המים שאובין רק אותם שמתנענעים לצאת אבל הרחוקים נחשבים אשבורן, ויכול לטבול בהם.
- ¹⁹³ ו"א דשרי אף לטבול במים העליונים אע"פ שזוחלים (תשב"ץ ח"א סי' יז). ו"א שצריך להרכין ראשו ולטבול במ' סאה שאינם זוחלין (מהר"ק סי' קנו, ובחזו"א מקואות תנינא ס"ח סק"ד).
- ¹⁹⁴ גדר זחילה ניכרת, ו"א דוקא באופן שניכר זחילתן על פני המים (שו"ת עין יצחק יו"ד סי' כב, שם אריה יו"ד סי' ע, חזו"א יו"ד סי' קמ סק"ב). ו"א דסגי שמשערים המים ונמצאו חסרים ע"י קילוח ולא ע"י טיפטוף (שו"ת בית שלמה ח"ב יו"ד סי' עב, אמרי יושר סי' קכז). ויש מחמירים בשיעור נקב ככונס משקה (דברי חיים יו"ד ח"ב סי' צט, מהר"י אסאד סי' ריב).
- אמנם ע"י בהגר"א שפוסק על פי שיטת הראש, ועי"ש שמוכיח מסעיף נ' שהשו"ע פוסק כראש נגד הרשב"א.
- ¹⁹⁵ יש להסתפק אם מותר להכשיר מקוה שאוב בשבת ע"י שיפתחו את הנקב המחבר בינו למקוה הכשר (גדולי טהרה נחל ס"ק מא). ואולם בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סו"ס עח) נקט לאסור. אולם בלחם ושמלה ס"ק צב נקט להתיר.
- ¹⁹⁶ ושיערו נתבאר לעיל סעיף מ.

מקואות

אפילו נסתם הנקב אח"כ. כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטו קל"אפילו דבר שהוא מברייתו המים¹⁹⁷ ק"ספק אם הנקב רחב כשפופרת הנוד אם לאו פסול. אם יש ק"מאנקבים דקים הרבה, מצטרפין לכשפופרת הנוד אם המקוה הא' שלם והב' חסר¹⁹⁸: הגה ק"ממותר לחפור מקוה צלד הנהר ולטבול בה אע"פ שאין בה מ' סאה דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים דזיניהם שהמים צאין מן הנהר דרך החלחול דהיינו מנקבים דקים שצוקקע הוי חצור: ק"מאבל אם שניהם חסרים אין הנקבים הדקים מצטרפין לכשפופרת הנוד (וה"ה אם חלק מקוה בסל או בשק אם אין שיעור מקוה בצד אחד פסול):

- כשפופרת הנוד – דוקא בפסול דאורייתא צריך חיבור כשפופרת הנוד, אבל בפסול דרבנן סגי בחיבור כעדשה כדמבואר בסעיף נג (ט"ז וש"ך).
- וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב – לאפוקי מאותם הפוסקים שסוברים שהנקב צריך שיהיה כשפופרת הנוד אבל המים שבתוכו א"צ להיות גדול כל כך¹⁹⁹ (ש"ך).
- לעולם בהכשרו – ויש סוברים שאם נסתם הנקב המחבר ביניהם חוזר הפסול לפסולו, וטוב להחמיר לכתחילה (ש"ך).
- ספק אם הנקב – הטעם מפני שהוא מן התורה, דהיינו עיקר טבילה מן התורה (באר הגולה).
- נקבים דקין – ויש חולקים שאין לצרף נקבים לשפופרת הנוד (פ"ת)²⁰⁰.
- והואיל והוא סמוך לנהר – וה"ה בסמוך למקוה, ודוקא שאנו רואים חילחול המים בניהם אבל כשחופר בסמוך זה לזה ב' או ג' חפירות שכולם חסרים ואין באחד מהם מ' סאה אע"פ שארעא חלחולי מחלחלת לא הוי חיבור (ש"ך). חילחול המים צריך שיהא נראה לעינים דוקא ולא סגי מה שמושג בשכל, דלא מהני ידיעה בלא ראייה (פ"ת).

(נג) ק"מדהבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר: הגה ק"מיודוקא צפסול שאיבה שהיא מדרבנן אצל צפסול לאורייתא צעינן כשפופרת הנוד, כמו שנתבאר. ואפילו צפסול שאיבה ק"מייש חולקין וכן ראו להורות²⁰¹:

- מקוה שאוב – דהא דבעינן כשפופרת הנוד היינו דוקא כשבא להכשיר מקוה חסר ממקוה שלם, אבל להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אע"פ שאין בהשקה אלא כשערה כשר, לפי ששאוב אינו פסול אלא מדבריהם הקילו בכך (ש"ך)²⁰².
- כשערה – היינו חוט השערה (ש"ך).
- כשר – קשה דלעיל סעיף מ כשמביא מים מן המעיין למקוה על ידי כלי, הצריך השו"ע נקב כמוציא זית. וצ"ל דכאן כשיש מקוה שלימה אלא שהיא שאובה ופסולה רק מדרבנן

¹⁹⁷ קשה דלעיל סעיף לג פסק השו"ע שמטבילין בבריות המים וא"כ איך יחשב חציצה. ותי' בגליון מהרש"א דלעיל מיירי ביצירתם מן המים וכאן מיירי שיצירתם מן הרקק וגדלים במים. אולם המג"א (או"ח ס' קסב ס"ק יז) תירץ דטובלים בהם דוקא לאחר שריסקן אבל בעודם שלמים יש ממעטים בנקב. וי"א דלערוב מקואות בעינן מים דוקא ולא מהני בריות המים (משנה אחרונה פ"ו מ"ז, גדולי טהרה גבא ס"ק סד, כתבי הגר"י ז' בזבחים כב ע"א).

¹⁹⁸ וטעם הדבר י"ל דצירוף נקבים אינו חיבור גמור הלכך מהני להצטרף למקוה שלם אבל ליצור מקוה משני בורות שאין בהם מ' סאה ע"י צירוף כזה לא מהני.

¹⁹⁹ ושיעורו בטופח ע"מ להטפוח, ר"ת שבתוס' בגיטין טז א ד"ה הנצוק.

²⁰⁰ ונפק"מ להטביל בתוך סל מלא נקבים קטנים [כאשר פיו של הסל למעלה מהמים] וכן ששמניחים במקוה סל קבוע עם נקבים קטנים שאין באחד מהם כשפופרת הנוד [ופיו למעלה מהמים].

²⁰¹ שלא להתיר בהשקה פחות מכשפופרת הנוד, וע' פ"ת ס"ק לט שכתב בשם החת"ס דכשמכשירים מקוה ע"י חיבור כשפופרת הנוד למקוה אחר אין לסמוך על נשים שיפתחו את הנקב בכל לילה דיש לחוש שישכחו לפותחו ויבאו לידי תקלה.

²⁰² ולפ"ז בפסול הוייתו שלא בטהרה שפסול מן התורה יצטרך השקה כשפופרת הנוד כדמוכח לעיל סעיף נב (הגר"א ס"ק צז).

מקואות

הלכך סגי בהשקה כחוט השערה, משא"כ כשממלא בכלי למקוה ולא יהיה השקה אחר שימלא²⁰³ (ש"ך).

• בפסול שאיבה שהיא מדרבנן – פירוש ברוב מקוה כשר ומיעוטו שאוב (ט"ז)²⁰⁴. וע' ס"ק הבא.

• ואפ' בפסול שאיבה יש חולקין – לטעמייהו לעיל ברמ"א סעיף ג' דס"ל דכולו שאוב פסול מן התורה. ולפ"ז במקוה שרובו כשרים ומיעוטו שאובין נכשר בהשקה כחוט השערה (ש"ך). וי"מ דכוונת הרמ"א דאפילו בפסול שאוב דרבנן בעינן השקה כשפופרת הנוד (ט"ז).

(נד) קמ"כותל שבין ב' מקואות שנסדק מצד זה לצד זה אפילו כל שהוא לשתי מצטרף לערב שני המקואות להכשירם ואם לערב אינם מצטרפין עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד²⁰⁵ קמ"חואם נפרץ הכותל למעלה זה לזה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד כשר: הגה קמ"טה"ה אם היה גל של עפר זין ז' המקואות אם נטל מגובה הגל מעט עד שמקלחין זה לזה כרוחב שפופרת הנוד זכום קליפת הקום סגי ללא צעינן כמלא שפופרת הנוד ללא צנקב:

• לשתי מצטרף – נחלקו המפרשים איזה מיקרי שתי ואיזה מיקרי ערב הלכך אין להקל לענין מעשה אלא א"כ יש נקב כשפופרת הנוד במקום אחד (ש"ך). וטעם הסוברים שסדק לרוחב מצרף את המקואות כיון שעיי"ז מחוברים המים שבכל מקוה זה עם המים שבמקוה האחר, ולא דמי לנקב אחד באמצע הכותל שצריך כשפופרת הנוד כדי לחבר את המים שבכל המקוה גם אותם שלא כנגד הנקב. והסוברים שסדק מלמעלה למטה מצטרף הוא מטעם שבוזה נחשב הכותל כמי שנפל דבמקום זה אין כלל כותל המפסיק בין שני המקואות (ט"ז).

• ואם נפרץ הכותל – דכיון שמגולה למעלה ורואה את האויר א"צ כשפופרת הנוד (ט"ז).
• שם - וה"ה אם לא נפרץ אלא שהמים הולכים מזה לזה למעלה מן הכותל ורואים האויר, בעי כקליפת השום ולא סגי בטופח ע"מ להטפיח (ש"ך).

(נה) ק"ש"לשה מקואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרי' סאה מים כשרי' ובאחד מהם עשרי' סאה מים שאובין ועומדין זה בצד זה אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהן²⁰⁶ ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם²⁰⁷ ונתערבו יחד הוכשרו שלשתם כיון שפעם אחת²⁰⁸ היו מחוברים ביחד מ' סאה מים כשרים ואותם שטבלו בהם טהורי' ואם השאוב באמצע שאין שני הכשרי' יכולין להתערב אלא על ידו לא הוכשרו אלא נשארו כמו שהיו תחלה ואותם שטבלו בהם לא נטהרו:

• אם השאוב מן הצד וכו' כשרים - דכיון שנתחברו שני המקואות הכשרים נחשב שיש כאן מקוה שלם של מ' סאה, ומכשיר את השאוב. ואפ' אם נתחבר המקוה האמצעי

²⁰³ כלומר דלבטל שם כלי ולהחשיב המים כמונחים בקרקע בעי נקב טפי (פרי דעה, מקוה ישראל, חזו"א תנינא ס"ט סק"ד).

²⁰⁴ נראה מדבריו שהרמ"א חולק בתרתי על השו"ע, א. דרק בשאוב דרבנן סגי בהשקה כחוט השערה. ב. יש חולקים שאף בשאוב דרבנן לא סגי בהכי.

²⁰⁵ זהו פירוש הרמב"ם אולם הר"ש והרא"ש פירשו להיפך (באר הגולה).
²⁰⁶ ואין בזה חיסרון של הוייתו בדבר שאינו מקבל טומאה, דפסול זה נאמר רק על הגעת המים למקוה (חזו"א מקואות תנינא ס' ח סק"ג. ומי השילוח ס' ה סוס"ר כא). וצ"ע מלקמן סעיף סו. עוד יל"ע מדוע אין כאן פסול תפיסת יד אדם. ותי' במקוה ישראל (ביאורי ב"י ס' צב סק"ב) דכיון שלא נתלשו המים ממקומם אין זה תפיסת יד אדם (ול"כ בחזו"א מקואות קמא ס' ד סק"ה).

²⁰⁷ וא"צ שיהיה במים כשפופרת הנוד, וסגי בגובה כקליפת השום ברוחב כשפופרת הנוד (ב"י).
²⁰⁸ השו"ע אזיל לשיטתו לעיל סעיף נב דמהני השקה לשעה אחת. אולם לפמש"כ הש"ך שם שיש להחמיר כדעת ר' ירוחם שלא מהני השקה לשעה אחת ממילא גם כאן יהני פעם אחרת רק באופן זה שהמקוה השאוב יהיה בהשקה למקוה הכשר.

מקואות

- לשאוב קודם שנתחבר לכשר אינו נפסל בכך, כיון שלא ירדו שאובין לתוכו קודם שנתחבר לכשר (ט"ז).
- הוכשרו שלשתן – אין הכוונה שיכול לטבול בכל אחד מהם לבדו שהרי בכל אחד מהם יש רק עשרים סאה. אלא כוונת השו"ע שכל אחד מהם כשר שאם יוסיפו עליו מים כשרים עד מ' סאה יוכל לטבול בו (ט"ז).
 - ואותם שטבלו בהם טהורים – צ"ל דהמים שיצאו חוץ לדופני המקוה חוזרים למקומם, דאל"כ הרי מי המקוה זוחלין ולא עלתה להם טבילה אם המקואות ממי גשמים (ש"ך).
 - שם - צ"ל דמיירי שכותלי המקוה גבוהים ורק במקום התחברותם הכתלים נמוכים באופן שלא נחסר ממ' סאה כשיוצאים המים על שפתם, דאל"כ הרי הם פסולים מחמת שלא נשאר בהם מ' סאה ביחד (ש"ך). אמנם אם נשארו כ' סאה בכל מקוה ויצאו לחוץ רק היתרים על מ' סאה כשרים ע"י שנתחברו יחד, ואפ' לדעת הסוברים לעיל סעיף נ שזחילה למעלה ממ' סאה פוסל, מ"מ כאן שהזחילה נעשית רק ע"י מעשה הטבילה [ולא מחמת המים עצמם] אין פוסל זחילה למעלה ממ' סאה (ש"ך).
 - ואם השאוב באמצע וכו' - שאז יש הפסק מים שאובין בין המים הכשרים (ט"ז).
 - כמו שהיו תחילה – ולא נפסלו מן השאוב כיון שבאו השאובין בהמשכה. ואפ' אם אין ג' טפחים בין מקוה למקוה כשיעור המשכה מ"מ אותם מים שאובין שנפגשים בכשרים ומתערבים ביניהם²⁰⁹ בטלי ברוב²¹⁰ (ט"ז)²¹¹.
- (נו) קנייני מקואות של כ' כ' סאה אחד שאוב ואחד כשר ירדו שנים והשיקום וטבלו בהם אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימום המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו:
- והשיקום – דמחמת שטובלים צפו המים על גביהם (ט"ז).
 - אפילו אדומים וכו' – כלומר המים הכשרים היו אדומים והמים השאובין היו לבנים, והלבינו המים השאובין את המים הכשרים (ט"ז וש"ך).
 - כמות שהיו – ואע"פ שמתערבו בו מים שאובין ואין במקוה מ' סאה כשרים, כיון שכבר נתבטלו ברוב הכשרים קודם שבאו למקוה, כשר²¹² (ט"ז).
 - שם – וכשר להוסיף על הכשרים עד שיהיה בהם מ' סאה ויכול לטבול בהם²¹³ (ט"ז).
- (נז) קנייני המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו. קניינות הסמוכות²¹⁴ לפי המקוה ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהם מים מעורבים עם מי המקוה כשפופרת הגוד מטבילין בהם: הגה ולכן²¹⁵ קנייני המונח צלל המקוה מנענע צידו המקוה כדי שיעשה גל צמים ויעבור על גבי הכלי ועולה לו הטבילה וכלצד קלל יעקור הגל ממקומו אללל יהא מחובר למקוה:
- מנענע בידו – קשה דלעיל סעיף מח פסק השו"ע שאם מביא מים למקוה ע"י סילון לא יאחז בידו את הסילון דגם זה בכלל הוייתו שלא בטהרה, וכאן מביא מי המקוה בידו. וצ"ל דכאן אין ממשיך את המים עצמם אלא ע"י נענוע המים ממילא הולכים המים

²⁰⁹ והגרא בא"ר כתב וז"ל, ולא מפסלי הצדדין מהשאוב, דבתר דהדרי כל חד לדוכתיה, הדר לנפשיה טפי מלחבריה.

²¹⁰ ובש"ך כתב, לפי שע"י תערובת ובהמשכה ירדו למקוה. ולא הזכיר רוב.

²¹¹ ובט"ז לקמן נתבאר דכיון שנתערבו ברוב חוץ למקוה אינם פוסלים בשאובין.

²¹² ובש"ך הניח דבר זה בצ"ע. אע"פ שלעיל סעי' נה פירש כשהשאוב באמצע לא נפסל הכשר ממנו משום שבאו בתערובת ובהמשכה, מ"מ כאן הוקשה לו דמשמע שהיו רוב מים שאובין שהיו שינו צבע המקוה, ובזה לא שמענו להכשיר.

²¹³ ואע"פ שנישתנו מראיו אינו נפסל כדלעיל סעיף כה. [דרק יין או מוהל ומי פירות וחלב פוסלים את המקוה בשינוי מראה, כמה שנתבאר שם].

²¹⁴ ודוקא שיש בהם רביעית (ש"ך ס"ק קז). מקור הך דינא הוא בראב"ד בבעלי הנפש סי' ג אות יח, וכתב רעק"א בגליון שם דלפמש"כ רש"י ותוס' בזבחים כב ע"א אין מקור לדין זה. ובחז"א מקואות תנינא ס"ו ס"ק יב כתב דהוי ספיקא דדינא.

²¹⁵ צ"ב מהו לשון ולכן, (לחם ושמלה).

מקואות

- (ט"ז), ועוד דמ"מ הגל נתלש מהמקוה גופיה ובמקום תלישתו אין שם תפיסת יד אדם (ש"ך)²¹⁶.
- שלא יעקור הגל ממקומו – דאם יעקר הגל לא יטהר אם אין בו מ' סאה, שהרי בא ממקוה, ואינו מטהר אלא במ' סאה. ובאמת אם יתלוש גל ממעיין שמטהר בכל שהוא יהני (ט"ז). וי"מ שאם נעקר הגל נחשב זוחלין²¹⁷ ואין מקוה מטהר בזוחלין, ולפ"ז בגל שנתלש מן המעיין מטהר (ש"ך)²¹⁸.
- (נח) ק"ה חורי המערה וסדקי המערה מטבילין בהם אף על פי שאין המים שבהם מעורבים עם מי המקוה [אלא] בכל שהוא²¹⁹:
- חורי המערה – פי' מערה הוא מקוה, שכך היו עיקר מקואות שלהם במערה (ש"ך).
 - בכל שהוא – לפי שהן בכלל המקוה (ש"ך).
- (נט) ק"ה עוקה (פי' חפירה) שבתוך המקוה אם היתה הקרקע המבדלת בין העוקה ובין המקוה בריאה ויכולה²²⁰ להעמיד את עצמה אין מטבילין במים שבועוקה עד שיהיו מעורבין עם המקוה כשפופרת הנוד ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה אפילו אינם מעורבים אלא בכל שהוא מטבילין בהם:
- עוקה – היא חפירה שתחת המקוה (ש"ך)²²¹.
 - מטבילין בהם – דע שבכל מקום שמטבילין במקוה חסר העומד בצד מקוה שלם, צריך שיהיה עכ"פ גוף הנטבל עולה ומתכסה במים בבת אחת. ובכלים אע"פ שמתכסים כולם מ"מ צריך שיהיה במקום שמטביל אותם רביעית (ש"ך)²²².
- (ס) ק"ה גומות שבנחל התחתונה ועליונה של כ' סאה והאמצעית של מ' ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל אע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית שאין הנזחלין מערבים אא"כ עמדו:
- שבנחל – פי' בקעה (ש"ך).
 - שאין הנזחלין מערביין – ודוקא במי גשמים אבל במי מעיין מערביין בשעה שזוחלין (ש"ך)²²³.
 - מערביין – את המקואות (באר הגולה).
- (סא) ק"ה הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים אם נכנסו מים דרך כולו טהור:
- (סב) ק"ה מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו ק"ה יטבול בו פעמים זה אחר זה. ק"ה טבולו בו שנים זה אחר זה
-
- ²¹⁶ ועוד כיון שגם אח"כ נשארים מחוברים למקוה אינו נידון כמקום אחר ואין לדון בו משום הויית מקוה חדש שלא בטהרה (פרישה ס"ק סח).
- ²¹⁷ ולעיל סעיף ה נתבאר שגל שנתלש מן הים מטהר, ונתבאר שם דים מטהר בזוחלין עיי"ש.
- ²¹⁸ ודעת הש"ך שאף במעיין לא מהני גל שנתלש אם אין בו מ' סאה, דמה שמעיין מטהר בכל שהוא הוא דין בעיקר המים ולא במי המעיין. ומשו"ה אף לכלים צריך שיהיה בו מ' סאה.
- ²¹⁹ ושיעורו בטופח ע"מ להטפיח (חזו"א מקואות תנינא סי' ט סק"ו). וכ"ז להטביל שם אבל אם יש בחורי המערה מים שאובין צריך חיבור כשפופרת הנוד (שם).
- ²²⁰ לא נתפרש כלפי מה מעמדת את עצמה, וברע"ב (במקואות פ"ו מ"א) פי' כשאדם טובל בה. אולם לא נתפרש באיזה אדם מיירי. וצ"ע.
- ²²¹ כן פירש הרמב"ם, ולפ"ז צ"ל שגרע מחורי המערה והטעם כיון שהוא מקום בפנ"ע. אולם הר"ש והרא"ש (במקואות פ"ו מ"א) פירשו דעוקה הוי שוקת שבדופן המערה, ומעמדת את עצמה היינו שאין מי המקוה באים לשם, ואין מעמדת עצמה היינו שלעולם כשיש במקוה מ' סאה מתערב במים שבתוכה, ובזה מטבילין בתוכה אע"פ שאין מחוברים מימיה בכשפופרת הנוד למי המקוה. עיי"ש.
- ²²² וזה דוקא בעוקה המחזקת את עצמה ומחוברת לעוקא שלמטה, אבל באינה מחזקת את עצמה אפ' אין בה רביעית מטבילין בה (פרי דעה. מקוה ישראל).
- ²²³ ויש חולקים דאף מי מעיין אין מערביין בזוחלין (שו"ת נודע ביהודה י"ד סי' קלו). שיח יצחק חגיגה יט א. וע' לחם ושמלה ס"ק קו).

מקואות

זה אע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים²²⁴ השני בטומאתו שהרי חסרו המים מארבעים סאה²²⁵:

- לא יקפוץ – שהמים ניתזים לחוץ בקפיצתו ויחסרו ממ' סאה. וי"מ שלא יקפוץ מפני הרואים שסבורים שאינו מתכוין אלא להקר (באר הגולה).
- ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה – שמא לא יטבול בו בפעם הראשונה כהוגן, ובפעם השניה נחסרו המים (ש"ך). אבל כשיטבול פעם אחת יזהר לטבול כהוגן (ט"ז).
- (סג) קטבהטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בתוכו כל זמן שהבגד נוגע במקוה הוא כשר אף על פי שזבו ממנו²²⁶ שלשה לוגין למקוה קטבהעלהו ממנו פסול שנעשה שאוב מהמים שירדו מהבגד לתוכו²²⁷ קטואם מטביל בו יורה או שאר כלים מורידן לתוכו דרך פיהן²²⁸ שלא ינתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר קטבועלהו דרך שוליו קטבדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה: הגה קטכל המים שנכלי וגם שהמים שנכלי יהיו שאובים ולא יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותה מאחר שלא נשאר בה כשיעור מקוה:
- שהבגד נוגע במקוה – ולא דמי לדלעיל סעיף סב שאע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים לא מהני, דשאני בגד שבולע הרבה מן המים הלכך כשקצתו נוגע במים נחשבים כל המים הבלועים בכגד מחבורים למים, משא"כ באדם שאין המים בלועים בעצם חלקיו אלא בשטח גופו וטןפח ע"מ להטפיה טחנו חיבור (ש"ך).
- שלא ינתזו – וי"א הטעם שלא יטביל הכלי מתחתיתו מפני שהמים של המקוה מקלחים לתוכו ונעשים שאובין, ולפ"ז אפשר שצריך להחמיר שלא יטביל הכלי על צידו, ומיהו בדיעבד אין לחוש (ש"ך).
- ונמצא שהוא חסר – היינו במקוה שיש בו רק מ' סאה כדמבואר ברמ"א. ומיירי שיש בו מעט יותר ממ' סאה ומים שנדבקו בדפנות הכלי אינם ממעטים ממ' סאה (באר הגולה). ועמש"כ בד"ה הבא.
- ואם יפלו אח"כ למקוה – כוונתו לתרץ לשון "כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה" והקשה דבלאו הכי נחסר המקוה ממים שנדבקו לדפנות היורה. וע"ז ביאר הרמ"א דכל אדם יודע שאחר שהטביל דבר במקוה מצומצם צריך להמתין עד שיתמלא בו מ' סאה מי גשמים. אבל כאן יש לחשוש שיחזיר למקוה מהמים שבכלי ובאמת פסלו את המקוה החסר בג' לוגין שאובין (ט"ז). ועמש"כ בד"ה הקודם.
- (סד) קטבהטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות כיון שהגביה שפתותיה מהמים נמצאות המים שבתוכן שאובין כיצד יעשה מטבילן ומעלן דרך שוליהן קטבאבל הקופה והשק מטבילן ומעלן כדרכן ואינו חושש:
- דרך שוליהן – דכיון שאין המים מתקבלים בתוכו אינם נעשין שאובין נמצא שנפלו למקוה מים כשרים (ש"ך).

²²⁴ דקיי"ל גוד אחית אינו חיבור (ב"י). אולם הטור פסק כר' יהודה דגוד אחית חיבור, וכתב הב"י דראייתו דקיי"ל כר' יהודה מדסתם התנא במשנה (ונפסק בסעיף סג) דמים שבסגוס נחשבים מחבורים למקוה כ"ז שלא הוציא את הסגוס מהמקוה. ובדעת השו"ע צ"ל דספוג עדיף מגוד אחית ודמי למקוה ע"ג מקוה שאין דנים מים העליונים בדין קטפרס (חזו"א מקואות תנינא סי' ד סק"א).

²²⁵ נחלקו הפוסקים אם יכול להוסיף שאובין כ"ז שרגליו של הראשון נוגעות במים. באור שמח פ"ח ממקואות ה"ב, ובחזו"א במקואות תנינא סי' ד סק"א, כתבו דשאובין שפסולים מדרבנן מהני גוד אחית לטהרם. אולם בלחם ושמלה ס"ק קז כתב שלדעת הרמב"ם והשו"ע לא מהני אף לטהר שאובין.

²²⁶ אבל אם סחט את המים בחלק העליון שבבגד נחלקו הפוסקים אם נפסלו משום תפיסת יד אדם (ש"ך ס"ק מו). ועמש"כ בזה החזו"א מקואות בליקוטים סי' ה סק"ב.

²²⁷ כמש"כ הרא"ש הל' מקואות סי' ב, אע"פ שהספוג מלא נקבים ביאר החזו"א (מקואות קמא סי' ו סק"א) דספוג שמחזיק את המים כך מחשיב אותם שאובין, וע' קה"י טהרות סי' לז שהאריך בזה.

²²⁸ צ"ל דמיירי בקערה שפיה רחב מאוד דאל"כ לא יכנסו מים דרך פיהם (ט"ז סי' רב סק"ו). ויש חולקים דכל שאין פיו צר תלינן שיכניס קצת בעוקם וממילא יכנסו המים (ש"ך בנקודות הכסף שם).

מקואות

- הקופה והשק – שהם נקובים ממילא המים שבהם לא נעשים שאובין כלל, מאחר שהמים מעורבים דרך הנקבים (ט"ז)²²⁹.
 - (סה) ק"מקוה שהוא מוחזק להיות מימיו מתמעטים²³⁰ ולעמוד על פחות מ'מ' סאה (וטבלה בו) צריכה לחזור ולטבול כל זמן שלא ידענו בודאי שבשעה שטבלה היה בו מ' סאה אבל אם לא הוחזק להיות מימיו מתמעטים כל כך שיעמדו על פחות מארבעים סאה אע"פ שפעמים שמימיו עולין ופעמים מתמעטין אינה צריכה לחזור ולטבול ומכל מקום כשר הרבר לעיין קודם טבילה אם יש בו ארבעים סאה (ועיין לקמן סעיף ע"א):
 - מוחזק להיות מימיו מתמעטים – דבכהאי גוונא לא מעמידים על חזקתו שהוא שלם²³¹ (הגר"א)²³². ואפ' אם עכשיו המקוה שלם לפנינו חיישינן שמא היה חסר בשעת טבילה (ש"ך)²³³.
 - אינה צריכה לחזור ולטבול – דיש להעמיד המקוה על חזקתו שהוא שלם. ודוקא אם הוא שלם לפנינו אבל אם הוא חסר לפנינו לא עלתה לה טבילה²³⁴ (ש"ך).
 - לעיין קודם טבילה – דאין סומכים על החזקות במקום שאפשר לברר²³⁵ (ש"ך).
- (סו) ק"מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו נותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו בענין שיוכל להתכסות בו²³⁶ ק"מבולבד שלא יחלקו כל המקוה ק"מאבל בכלים פסול: הגה ק"מולאפילו אם יכולה להתכסות במים אם אין המים עמוקים עד טבירה ולמעלה ממנו זרת לא תטבול בה לכתחלה שמא לא תטבול יפה ק"ממימיהו אם אין מקוה אחרת ו"ל"א לתקן אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים אם מתכסה גופה בדרך זה בפעם אחת²³⁷ טבולת פס וע"ל סימן ק"מחק"ע:
- אבנים או חבילי עצים – והמים שבניהם מצטרפים למ' סאה (ש"ך).
 - שלא יחלקו המקוה – דאם עומדים באופן שמחלקים את המקוה לשנים דהטובל שם לא עלתה לו טבילה. אמנם אם יש נקב כשפופרת הנוד כשר (ש"ך).

²²⁹ לכאורה א"צ לטעם זה שמעורבים, דגם אם מביא מים בשק למקום אחר אינם נעשים שאובין כיון שהשק הוא כלי נקוב. ובאמת שהבאר היטב הניח תיבות אלו בסוגריים. ונראה שהט"ז אזיל לשיטתו בס"ק מז דס"ל שיש לפסול בסל משום תפיסת יד אדם לכך צריך שיהיו המים שבשק מחוברים למי המקוה. אולם לדעת הש"ך בס"ק מו שניצוק אינו חיבור צ"ל דכיון שאין המים מתאספים בשק אינם נעשים שאובין. אמנם אכתי צ"ב למה לא יפסלו משום תפיסת יד אדם, ומכח קושיא זו כתב החזו"א (מקואות קמא סי' ד ס"ק ז, ובתנינא סי' ג ס"ק יא) שמוכח כדברי הט"ז שניצוק חיבור להציל מתפיסת יד אדם. אולם (בסי' ז סק"ה ד"ה אלא) כתב די"ל שמודה הש"ך היכא שיוצאים מים מרובים מהשק דניצוק כזה חיבור.

²³⁰ י"ל ע"ל למה לא יפסל המקוה מטעם שמימיו זוחלין. וי"ל דמיירי בזחילה שאינה ניכרת כדלעיל סעיף נא. אולם לסוברים שגם זחילה כזו פוסלת משום זוחלין צ"ע. ובאמת שבשו"ת הר"ן סי' סו פירש דין זה במעיין.

²³¹ דהוי חזקה העשויה להשתנות, וע' תוס' בקידושין עט ע"ב ד"ה מי. ובשו"ע או"ח סי' ח סעיף ט ובהגר"א שם.

²³² היינו כשאין ידוע אם הוא שלם, ואי אפשר לבדוקו, כגון שהלך משם או ודאי נחסרו בו מים אח"כ.

²³³ ובמקוה שלא הוחזק מעולם שהוא כשר נחלקו הפוסקים אי מהני מה שעכשיו שלם לפנינו, ע' בט"ז ס"ק פה.

²³⁴ וטעם הדבר כתב הש"ך דהעמד טמא על חזקתו. ואיכא תרתי לרעותא, א. חזקת הטמא. ב. חזקה דהשתא שהמקוה חסר לפנינו. כדמבואר בנדה ב ע"ב.

²³⁵ ע' בהגר"א שהביא מקור לזה מן הגמ'.

²³⁶ ולמלאו במים שאובין נחלקו הפוסקים (ע' ברשב"א בשו"ת ח"א סי' תתי"ח, ובתורת הבית שער הטבילה ריש פ"ז ברשב"א והרא"ה שם). ובשו"ת גינת ורדים כלל ה סי' י, ובשו"ת מהר"י אסאד ח"ב סי' רז, נקטו להקל. וע' פ"ת ס"ק טו.

²³⁷ דעת הגר"ז (בדיני תקוני מקוה שבסוף הלכות נדה) שלכתחילה יש לטבול כשמשתטח כדג על הקרקע שבה אין לחשוש לקמטים הנוצרים בשעת כיפוף.

מקואות

- אבל בכלים פסול – והטעם דחשיב הויית [כשרות] המקוה ע"י דבר המקבל טומאה (ט"ז). ויש חולקים שאין לפסול מטעם זה שהרי בלאו הכי המקוה כשירה רק שאין יכולים לטבול בה, אלא הטעם לפסול משום שבכלים אין כשופרת הנוד משא"כ בעצים ואבנים יש בהם כשופרת הנוד (ש"ך).
- ולמעלה ממנו זרת – ומקומו בחצי החזה (פ"ת).
- אפילו צריכה להשתטח – מלשון זה משמע שאם גובה במים אלא שאין בהם זרת מעל טבורה וא"צ להשתטח אלא לטבול באלכסון בשיפוע דמהני. אולם אין להורות כן ואם אין גובה במים זרת מעל טבורה אין לטבול בו אלא אם שוטחת גופה בקרקע (פ"ת).

(סז) ק"ספך מים שאובים טהור כיצד מקוה שנסתפק אם נפלו לו מים שאובים או לא נפלו ואפילו ידע בודאי שנפלו ספק יש בהם ג' לוגין ספק אין בהם ואפילו ידע בודאי שיש בהם ג' לוגין ספק שהיה במקוה שנפלו בו מ' סאה ספק לא היה ה"ז כשר²³⁸:

- הרי זה כשר – הטעם, דספק מים שאובין הוא ספיקא דרבנן, דמן התורה אין פוסל אלא ברוב שאוב כמש"כ הרמ"א לעיל סעיף ג'²³⁹ (ט"ז).
- כשר – אין מוריין לו לטבול במקוה זה ולעשות טהרות לכתחילה, ואם טבל ועשה טהרותיו טהורות²⁴⁰ (רעק"א).

(סה) ק"ע"ב' מקואות אחד יש בו מ' סאה ואחד אין בו נפלו ג' לוגין מים שאובין לאחד מהם ואינו יודע לאיזו מהם נפלו ספקו טהור מפני שיש לו במה יתלה²⁴¹ היו שניהם פחותים ממ' סאה ונפלו לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם כל אחד משניהם פסול שאין לו במה יתלה:

- ספקו טהור – דוקא כשהיה רוב מים כשרים במקוה, דאם לא כן הוי ליה ספיקא דאורייתא לדעת הרמ"א (לעיל סעיף ג') דס"ל שכולו שאוב פסול מן התורה, והרי בדאורייתא אין תולים לומר שהפסול והאיסור נפל במקום אחר כדמבואר לעיל סי' קיא ש"ך ס"ק יד (ש"ך).
- שאין לו במה יתלה – דמאי חזית לפסול את זה ולהכשיר את זה²⁴², הלכך שניהם פסולים²⁴³ (ש"ך).

(סט) ק"ע"מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה (ועיין לעיל ריש ק"פסימן זה²⁴⁴ מה שכתבתי בזה):

²³⁸ ולא דמי למה שנתבאר בסעיף הקודם דאם נמצא המקוה חסר לפנינו מעמידים את הטמא בחזקתו בודאי. דכאן הספק בכשרות המקוה ובנידון על המקוה אין לצרף חזקת הטמא כיון שהנידון על המקוה.

²³⁹ מ' הטעם דאיכא חזקת כשרות למים שלא נפסלו משאובין, ואע"פ שאין בהם מ' סאה (מלבושי יו"ט דיני חזקות סי' ו, ובפרי דעה לט"ז ס"ק פב, ועיקר הדבר שיש חזקה למים שלא נפסלו נתבאר בשו"ת מהרי"ט יו"ד סו"ס יט, אלא שכ"כ כשיש במים מ' סאה). טעם אחר נתבאר (בגידולי טהרה נחל ס"ק מז) דקולא מיוחדת היא בספק מים שאובין דספקו אינו פוסל.

²⁴⁰ אולם הסדרי טהרה (סו"ס קצט סוד"ה אך) כתב שכ"ז רק לענין טהרה בלבד ולא לענין איסור נדה. וע' מש"כ בשו"ת בית שלמה תנינא סי' עב, ובחזו"א מקואות תנינא סי' י סק"ב ד"ה שו"ע.

²⁴¹ היינו שתולים שהפסול נפל למקום הפסול או למקום שאינו פוסל שם כגון כאן שתולים שנפלו הג' לוגין למקוה שיש בו מ' סאה.

²⁴² וכן מבואר בש"ך סי' קצח ס"ק נח לגבי כתם. ובסימן קיא ס"ק יא לגבי בי' קדרות, עיי"ש.

²⁴³ דאין להקל מדין ספק דרבנן לקולא היכא דממנ"פ יש כאן איסור. והאריך ביסוד זה בתשו' רעק"א שבסו"ס דו"ח לרעק"א תשו' ג.

אופן אחר נתבאר באחרונים שהוא נידון כבאו לישראל בבת אחת דאמרי' בפסחים י ע"א שאין להקל בספק דרבנן בכה"ג. ולפ"ז כתב בשו"ת נר"ב (יו"ד קמא סי' סה ד"ה אמנם) דאם שני המקואות של שני בני אדם אפשר להקל ולהתיר שניהם דבזה לא חשיב כבאו לישראל בבת אחת.

מקואות

- ספק מים שאובין – כלומר ספק דרבנן. ועוד נכלל בזה שיש לה חזקת כשרות תחילה (ט"ז)²⁴⁵.
- (ע) קפאצנור שמקלה למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מהצנור למקוה ספק מהמכתשת למקוה הרי זה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש במקוה רובו מים כשרים הרי זה כשר שזה ספק מים שאובין שהרי יש שם מקוה כשר קבוע:
- מפני שהפסול מוכיח – קשה דגם כשיש רוב מים כשרים מ"מ הפסול מוכיח שהרי המכתשת נתונה בצידו. וצריך לפרש, כיון שהמכתשת בצידו אע"ג דספק הוא לא הכשירו בו, וכשרובו כשר אע"פ שהפסול בעין כשר מפני שיש שם רוב מקוה קבוע כשר (באר הגולה).
- שם – אפ' לדעת הרמב"ם דס"ל שמקוה שכולו שאוב פסול מדרבנן מ"מ כאן מיירי שהמכתשת יותר קרובה למקוה מהצנור או שהוא בענין שיותר קל שיבא מהמכתשת משיבא מהצנור, הלכך פסלינן מספק (ש"ך²⁴⁶). וי"א לפי סברת הרמב"ם דס"ל דאפ' כולו שאוב פסולו רק מדרבנן ולהכי מקל אם רובו מים כשרים. אבל לדעת הרמ"א לעיל סעיף ג דס"ל דכולו שאוב פסול מן התורה, אזי אפ' כשיש רוב מים כשרים פסול כיון שהפסול מוכיח עליו (באר היטב)²⁴⁷.
- (עא) קפ"טמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו. שני מקואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו טבל באחד מהם ואין ידוע באיזה מהם טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיודע שטבל כראוי. קפ"טכ"ן מקוה שנמדד ונמצא חסר בין שהיה המקוה ברשות הרבים בין שהיה ברשות היחיד כל המהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות עד שיודע זמן שנמדד בו שהיה שלם (ועיין לעיל סעיף ס"ה):
- ספק יש בו ארבעים סאה – כלומר דודאי טבל במקוה אלא שעכשיו נמצא חסר ועומד הספק לפנינו אם בשעת טבילה היה שלם, אין מעמידים את המקוה בחזקתו. אבל אם המקוה שלם לפנינו והספק אם היה חסר באותה שעה שטבל אין חוששים כיון שאין ידוע שדרך מקוה זה להתחסר (ט"ז).
- לפי שהטמא בחזקתו – הוצרך לטעם זה אע"ג דספק דאורייתא לחומרא וצריך לטמא אותו מספק אפ' בלא חזקת טומאה, דנפק"מ בטמא טומאה דרבנן (ט"ז). וי"א שכ"ז דוקא בטומאה דאורייתא²⁴⁸ (פ"ת). ונחלקו עליו הפוסקים דדוקא בטומאה דאורייתא מחמירינן אבל בטומאה דרבנן יש להקל מספק (פ"ת). וי"א דאין להקל אלא בולד הטומאה מדרבנן²⁴⁹, אבל באב הטומאה מדרבנן²⁵⁰ יש להחמיר מספק. ואף במה שהקילו הוא דוקא כשירד לטבול – שעשה מעשה המתירו, אבל כל שיש ספק אם נעשה דבר המתירו אין להקל (פ"ת).

²⁴⁴ סעיף ד, ושם נתבאר די שם לסמוך על החזקה דוקא אם ידוע שנתמלא ע"י ישראל, עיי"ש היטב.

²⁴⁵ והיינו דחזקת המקואות כשרות דהעושה מקוה כדי לטבול בו עושהו ממילא תלינן שעשאו בכשרות. הלכך כיון שמתחילה היה כאן מקוה כשרה, אע"פ שהניחו ריקן, תלינן שגם עכשיו שנתמלאו בה מים נעשה בכשרות (ש"ך ס"ק קמט).

²⁴⁶ עוד הביא הש"ך בשם הב"י, דלא התירו ספק מים שאובין אלא כשהיה שם מקוה מים ונסתפק אם נפלו בהם שאובין אבל אם היה ריקן ונמצא מלא אין מטהרים בספק. ובש"ך דחה תי' זה וכן סתם השו"ע בסעיף סט להקל גם במקוה ריקן, ועיי"ש מש"כ בזה.

²⁴⁷ ע' בהגר"א ס"ק קכא שכתב דלדעת הרמ"א בעי רוב מים כשרים מטעם דכולו שאוב דאורייתא ולא רק מפני שיש פסול המכתשת מוכיח עליו.

²⁴⁸ לכאורה יש ליישב קושייתם ששיטה זו הרמב"ם דאזל לשיטתו דס"ל ספק דאורייתא לקולא ורק מדרבנן לחומרא, והט"ז כתב למה דקיי"ל ספק דאורייתא לחומרא מה"ת.

²⁴⁹ וטבילת כלים הניקחים מעכו"ם כשחייב טבילתם הוא רק מדרבנן כתב בגידולי טהרה (גבא ס"ק עט) שנידון כטומאה קלה.

²⁵⁰ ולפ"ז נראה די ש להחמיר בטומאת כתם באשה כשיש ספק בטבילתה (ע' גידולי טהרה שם).

מקואות

- שהיה המקוה ברשות הרבים – אע"ג דקיי"ל ספק טומאה ברה"ר טהור, הכא אמרינן העמד טמא על חזקתו²⁵¹ (ש"ך).
- (עב) קפ"ב' מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהם וידוע לאיזה מהם נפלו ואח"כ נפלו שניים ואין ידוע לאיזה מהם נפלו הרני יכול לתלות²⁵² ולומר למקום שנפלו ראשונים נפלו שניים אבל אם בראשונים לא נודע לאיזה מהם נפלו ובשניים נודע לאיזה מהם נפלו אין יכול לתלות ולומר למקום שנפלו שניים נפלו הראשונים אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו הרני אומר לתוך של ארבעים אומר לתוך של שאוב נפלו:
- ב' מקואות וכו' – כל סעיף זה מיירי כשיש רוב מים כשרים במקוה שהנידון הוא בפסול דרבנן, אבל אם הספק הוא דאורייתא לא תלינן ב"שאני אומר", וכמבואר לעיל סימן קיא עיי"ש באריכות (ט"ז וש"ך).
- אחד שאוב – וה"ה כל שאר מיני פסול תולין שנפל בפסול (ש"ך).
- (עג) קפ"ג'שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהם נפלו ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו לא יטבול בשום אחד מהם לכתחילה:
- לכתחילה – אבל בדיעבד עלתה לו טבילה כיון שירדו אח"כ גשמים (ש"ך).
- שם – יש להסתפק אם נתמלא אחד מהם והשני לא נתמלא אם תולים הג' לוגין באותו שלא נתמלא, או דלמא כיון שקודם שנתמלא החזקנו שניהם בחזקת פסולים שוב לא יצאו מידי פסול (פ"ת).
- (עד) קפ"ד' כל המקואות הנמצאות פסולין שחזקתם שאובים:
- כל המקואות – הרמב"ם (פ"י ממקואות) חילק בין מקואות שבא"י לארץ העמים, וכתב הכס"מ דמשמע שאין זה אלא בזמן שהיו ישראל יושבים על אדמתן, אבל האידנא דין א"י שוה לארץ העכו"ם²⁵³ (באר הגולה).
- פסולין – ולא דמי לדלעיל סעיף לט. דכאן לא ידעין אם נעשה לשם מקוה, משא"כ לעיל כיון שמתחילה היתה מקוה כשירה תלינן שגם אח"כ נעשה בכשרות כיון שיש חזקה שהעושה מקוה עושהו בכשרות (ש"ך).
- שם – נראה דמיירי במקואות שנעשו ע"י אדם, אבל אם נראה שנעשה בידי שמים כגון בגומות וחפירות שבשדה, כשרים (ש"ך).
- (עה) קפ"ה' מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו²⁵⁴ וכן למלאה מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד: הגה קפ"ו' מקילין²⁵⁵ ומתירין להטיל חמין

²⁵¹ יל"ע בזה דהרשב"א בנדה ג ע"א כתב דדין ספק טומאה ברה"ר במקום חזקה תלוי בשני תי' בש"ס שם. ובמקור חיים וחמדת שלמה ובשערי יושר שער כתבו בסתמא שטהור גם במקום חזקה. וצ"ל דהוי ספק טהרה ולא ספק טומאה וכמש"כ הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב, ולא נאמר שספק טהרה ברה"ר טהור היכא שבאנו להוציא מחזקת טומאה.

²⁵² ובטעם הדבר י"מ מכח דין חזקה שמעמידים את הכשר בחזקתו שלא נפסל מחמת הפסול שנפל לתוכו. וי"מ דאפ' במקום שאין לו חזקת היתר מ"מ כיון שהנידון בפסול דרבנן אמרי' ספק דרבנן יקולא. ויסוד הדבר נתבאר לעיל בסימן קצה בסעיף מח-נג, ובסעיף יח-יט, ועיי"ש בט"ז ס"ק יז.

²⁵³ א"ה. צ"ע בזמנינו בקיהילות ששוכנים בהם הרבה מבני"י השומרים תו"מ אם יהיה הדין כזמן המשנה שהמקואות בחזקת טהורים ואף בארץ העמים שהרי באותם מקומות נוהגים ע"פ ישראל שומרי תו"מ.

²⁵⁴ י"א שלא החמירו רק במקוה חם שכולו שאוב ומושק למקוה כשר, אבל בהטלת חמין למקוה שרי (שו"ת חת"ס יו"ד סי' ריד ד"ה ולדחוק).

אבל להפיג צינתם אינו בכלל הגזירה, כדאיתא ביומא לא ע"ב שהיו מטילין עששית של ברזל למקוה של כהן גדול כדי להפיג צינתם. וכן מוכח בבית יוסף שבסוף סימן קפז כתב להתיר להפיג צינתם וכאן הביא דעת האוסרים להטיל מים חמים למקוה (פר"ח במים חיים הל' יו"כ פ"ב, שו"ת רעק"א ח"ג סי' נ, שו"ת האלף לך שלמה סי' רלט). [דלא כמהר"ל הלכות נדה סימן ז שכתב דגם להפיג צינתם בכלל הגזירה].

מקואות

למקוה כדי לחממו קטטומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל אז אין למחות בידן ובחמי טבירא מותר לכולי עלמא ולחחר הטבילה צמי מקוה כשרים מותרת ליכנס לחמרחץ כדי שתחמם עלמה קלאכל לחזור ולרחוץ אח"כ יש אוסרים וכן נהגו²⁵⁶:

- מים חמין – משום גזירת מרחצאות שתטבול בהם (ט"ז).
- יש אוסרים – שלא יאמרו המרחץ הוא מטהר כמו הטבילה ויבואו להטהר במרחץ לחוד (ש"ך), ויש חולקים שלא אסרו רק לתרומה אבל לחולין וכן אשה לבעלה לא גזרו (הגר"א).

ובחימום ע"י צינורות הסקה הנתונים במקוה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סימן פה) שיש להקל יותר.

²⁵⁵ כתב החת"ס (בשו"ת יו"ד סי' ריד) שנהגו להקל בהרבה מקומות, וכן ראוי לנהוג שלא למנוע בנות ישראל מטבילה.

²⁵⁶ ושיעור הזמן לאסור הרחצה שאח"כ, ברש"י (בשבת יג ע"ב ד"ה והבא), ובאר"ז, כתבו שאסור לרחוץ כל היום. והיינו עד יום הבא. וכן נקטו בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' צו, והגריש"א בהערות לשבת יג ע"ב. אולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קכה) כתב דאם נשתמשה בטבילתה כגון שנגעה לבעלה מותרת לרחוץ שהרי אין חשש שתאמר שהרחיצה מטהרת.

ומצינו דעת הרבה פוסקים שלא גזרו באשה לבעלה (תשו' הרי"ד הביאו הברכ"י בשו"ת ברכה, וכן בשו"ת פרי האדמה שכן הכריעו גדולי הפוסקים, שו"ת רדב"ז ח"ד סי' קסו, הגר"א). ודעת הגריש"א בהערות לשבת שם שבמקום צורך יש להקל.

מקואות

שו"ע יורה דעה סימן רב

(א) קצ"אלו חוצצין בכלים הזפת והמור יש מפרש החמר ויש מפרש המסתיכ"ו או המוסק"ו בכלי זכוכית בין מבפנים בין מבחוץ:

- הזפת והמור – כלומר אפי' זפת ומור שאינם חוצצין בשאר כלים שדרך לזפתן בזפת מ"מ בכלי זכוכית חוצצין, וכ"ש שאר דברים שחוצצין בשאר כלים שחוצצין בכלי זכוכית. (ש"ך).
- בכלי זכוכית – מפני שהם חלקים ואין אדם מקפיד על טיט ודבר אחר הנדבק בהם לפי שנופל מאליו²⁵⁷ (באר הגולה).

(ב) קצ"כל דבר שדרך להקפיד עליו²⁵⁸ חוצצין²⁵⁹ ואם לאו אינו חוצצין אא"כ היה חופה את רובו²⁶⁰: הגה קצ"שחורית הדבוק ציורה מצחוץ הוא כדופן הכלי ולרכו צכך ואינו חולץ²⁶¹:

- מבחוץ – משמע דבפנים הוא חציצה. ומ"מ זהו דוקא אם מקפיד עליו, וכמש"כ השו"ע יו"ד סימן קכ סעיף יג לגבי חלודה (ט"ז).

(ג) קצ"ידות הכלים שאינן עומדים להיות קבועים כגון שהכניסן שלא כדרך או שלא הכניסם כולם או שהכניסם כולם ונשברו חוצצין:

- שלא כדרך – הטעם כיון שלא ישאיר כך וצריך להוציאן משם ולתקנם כראוי נחשב היה כדבר אחר שאינו מגוף הכלי ולכך חוצצין (ט"ז).
- ונשברו – הטור הוסיף ונשברו לתוך הקתא. ונראה פירושו שהקתא הוא משל מתכת כמו הכלי עצמו, והקתא הוא חלול ומכניס בתוכה את היד של עץ או מין אחר ונשבר היד בתוך הקתא בחללו, נמצא שצריך להוציאן ולתקן מחדש לכן חשיב חציצה (ט"ז).

(ד) קצ"כל ידות הכלים שנשתברו כגון המגל והסכין אם משמשיין מעין מלאכתן ראשונה אין חוצצין ואם לאו חוצצין:

(ה) קצ"מגל שנשברה ידו קצ"מן השפה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מן השפה ולחוץ אם משמשת מעין מלאכתה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת סירה בגמי או במשיחה הרי זו חוצצת דבקה בשרף אינה חוצצת:

- בגמי או במשיכה – שאין זה תיקון יפה אלא תיקון עראי ובודאי אינו עומד להניחו שם (ש"ך).
- בשרף – שהוא דיבוק וחיבור טוב על דעת להניחו שם הלכך אינו חוצצין (ש"ך)

²⁵⁷ נראה שאין בזה סתירה לדברי הש"ך הנ"ל דלגבי דברים שאינם נדבקים בזכוכית אינו מקפיד משא"כ דברי הנדבקים חוצצין גם בכלי זכוכית כבשאר כלים (פשוט).
²⁵⁸ אין נפק"מ אם האדם שהוא בעל הכלי מקפיד או אינו מקפיד אלא תלוי בדרך העולם אם הדרך להקפיד על כזו חציצה (ערוך השולחן אות ג).
²⁵⁹ אמנם אם יש עליו רק רושם חלודה או שחורית אינו נחשב חציצה (חכמת אדם כלל עג אות יד).

²⁶⁰ אם אינו יכול להעבירו ומשתמש בו כך הוא מיעוט שאינו חוצצין (חכמת אדם שם).
²⁶¹ באבן שנעשה בכלי שמבשלים בו מים נחלקו הפוסקים אם חוצצין. דעת השבט הלוי ח"ד סימן קכג שאינו חוצצין דכך הוא דרך תשמישו. אולם בחוט השני הלכות טבילת כלים עמוד נג כתב שדינו כחלודה שצריך להסירה. ועיי"ש הדין במקומות קטנים שיש בהם אבן מים. הקשה בחכמת אדם שם למה לא כתב הרמ"א דין המשנה בפרק ט מ"ב שצריך לשפשף השחורית של הקומקום הבאה מחמת העשן, קודם שמטבילו. עוד כתב שם דגם למה שמשמע ברמ"א שא"צ לשפשף מ"מ זהו רק במיעוטו של הכלי אבל אם השחורית היא ברובו של הכלי ודאי הוא חציצה. אולם בזמן הזה שאין מבשלים על גחלים ועצים וכולם מקפידים על עשן הקדירות, הרי זה חוצצין (שבט הלוי ח"ד סימן קכג. חוט שני הלכות טבילת כלים עמוד נג).

מקואות

(ו) קצת כלי שבכפה פיו למטה והכניסו למים אם קצת פיו צר קצת ולא הפך פיו למעלה לא עלתה לו טבילה לפי שלא יגיעו המים לשוליו אפילו אם מכניסו כולו למים: הגה מותר לטבול כלי בתוך כלי אם יש צפי החיכוך כשפופרת הנוד. יאויזהר שכלי הפנימי יהא רפוי בתוך כלי החיכוך ייולכך לא יתחוב סכינים תוך דלי ויטבול כי לא תעלה טבילה כראשם וכן אם הכלי הפנימי הוא כבד ומונח תוך החיכוך לא תעלה לו טבילה במקום שמונח ועיין לעיל סי' ר"א סעיף ט':

- פיו צר קצת – וי"א דאפי' פיו רחב לא עלתה לו טבילה אם לא הטה אותו, והטעם שכל כלי אפילו רחב אין המים נכנסים עד שוליו הכלי מבפנים מחמת האויר שבתוכו (ט"ז וש"ך). אמנם בכלי רחב ואין בו חלל גדול כמו קערות וכיוצא בנכנסים המים לתוכו (ט"ז), וי"א דאפילו בכלי רחב אין המים עוברים לשוליו כשמניחו על פיו (נקודות הכסף).
- בפיו החיצון כשפופרת הנוד – דוקא כשהחיצון טהור, אבל כשהחיצון צריך ג"כ טבילה אפילו אין בחיצון כשפופרת הנוד מהני טבילה לפנימי [דמיגו שמהני טבילה לחיצון מהני לפנימי]. וע' לעיל סימן רא סעיף ט (ש"ך).
- שכלי הפנימי יהיה רפוי – אע"ג דאיתא בחגיגה שרק לקדש גזרו שאין מטבילין כלי בתוך כלי מחשש לחציצה מ"מ בכלי כבד הוי חציצה ופוסל גם לחולין (הגר"א).
- לא יתחוב סכינים – אלא יקשרם בחוט וכיוצא באופן רפוי (ש"ך).
- הכלי הפנימי הוא כבד – ודוקא אם מילא כלים בתוך הכלי אז מכביד על הכלי וגורם שלא יכנסו מים בין הכלי החיצוני לאמצעי, אבל כלי ריק אינו מונע ביאת מים בינו לבין הכלי החיצוני (אם אינו כבד מאוד). מ"מ יזהר שלא יתן הכלים זה בתוך זה דמחמת זה לא יבואו ביניהם. אבל אם מניח כמה כלים זה בצד זה מותר לכתחילה אפי' יפלו זה ע"ג זה אין לחוש דכיון שמתגלגלים לכאן ולכאן המים באים ביניהם (ש"ך)²⁶².

(ז) ייכלי שצר מכאן ומכאן ורחב באמצע אין המים באים לו לכל צד עד שיטהו על צדו:

(ח) ייכל כלי שפיו צר (יותר משפופרת הנוד) צריך להשהותו במים עד שיתמלא או ימלאנו קודם שיכניסנו למקוה:

- יותר מכשפופרת הנוד – כצ"ל. וקמ"ל דאע"פ שאין בפיו נקב כשפופרת הנוד מהני כשמלאו או משההו במים, אע"ג דבעלמא לא הוי חיבור רק כשיש נקב כשפופרת הנוד [כדלעיל סימן רא סעיף ט]. ומ"מ אפילו אם הנקב רחב יותר משפופרת הנוד אם אין המים נכנסים בו מיד צריך להשהותו עד שיכנסו בו מים בכולו, או שימלאו מים קודם שמטבילו (ש"ך).
- שם – וע' לעיל סימן קכ שנתבאר דיני הטבלת כלים באריכות (ש"ך).

(ט) ייידות הכלים שהם ארוכות ועתיד לקוצצן מטביל עד מקום שעתידי לקוצצן ודיו²⁶³:

- שעתידי לקוצצן – ולא נחשב מקום החתך חציצה, לפי שהוא בית הסתרים הלכך אינו חוצץ²⁶⁴ (ט"ז).

²⁶² ונפק"מ בכ"ז למי שמטביל כלים בתוך סל [כגון כפיות וכיוצא ב] שיזהר ליתן זה בצד זה ולא זה ע"ג זה כדי שיבואו המים בתוכם.

²⁶³ אבל אם אינו עתיד לקוצצן צריך להטביל גם כל הידית. ידות הכלים שצריך טבילה מדין יד הכלי צריך להסיר גם החציצה שבהם קודם הטבילה (חוט שני הלכות טבילת כלים עמוד עג).

וצ"ע איך סגי להטביל עד מקום שעתידי לקוצצן, דאפי' נחשיב מקום זה כבית הסתרים שאין חציצה מעכבת בו, מ"מ צריך שיטביל גם דבר החוצץ דבעינן שיהיה כולו טבול במים א"כ צריך שיטביל את כל היד במקוה כדי שיהיה גם מקום הזה בתוך המים (חזו"א מקואות סימן י סק"א, וכבר קדמו המאירי בחולין עג א ד"ה ידות, הביאו בשבט הלוי ח"ב סימן צו).

מקואות

- א רמב"ם איסור"ב פ"א ה"ז.
ב ר"י בתוס' פסחים יז ב ד"ה אלא ורא"ש הלכות מקואות סי' א ורשב"א בתורת הבית בית ז שער ז ל.ב.
ג חגיגה יא ע"א.
ד ראב"ד בבעלי הנפש שער המים סי' ג אות כד.
ה ר' ירוחם נכ"ו ח"ה רכה ע"ד.
ו רמב"ם מקואות פ"א ה"ז. ראב"ד בבעלי הנפש ריש שער הטבילה. רשב"א בתורת הבית בית ז שער ז. רא"ש הלכות מקואות סי' כט.
ז רשב"ץ ח"א סי' ז. ר' יהונתן שבועות ה ע"ב ד"ה או.
ח מקואות פ"א מ"ז ומ"ח, בכורות נה ע"ב, שבת סה ע"ב.
ט טור, תוס' שבת סה ב ד"ה שמא, רא"ש הל' מקואות סי' יא (דלא כרא"ה).
י תר"כ פרשת שמיני ט'.
יא לשון הרמב"ם מקואות פ"ט ה"ג.
יב ר"ף בשבת כט, רמב"ם שם, רא"ש הלכות מקואות סי' י'.
יג שם וכפירוש הרמב"ם.
יד ב"י בשם מהרי"ק סי' קטו ותרומת הדשן סי' רנד.
טו טור בשם ר"ת בכורות נה ע"ב ד"ה אין, ושבת סה ע"ב ד"ה דאמר. ובר"ש מקואות פ"ה מ"ה.
טז מהרי"ק ותרומת הדשן שם.
יז ר"ן שבת כט ע"ב ד"ה ולענין.
יח ב"י בשם המרדכי בשבועות סי' תשמה, והרא"ש בפירושו למקואות פ"ה מ"ה.
יט תר"כ פרשת שמיני ט'. וע' מקואות פ"ב מ"ג-ד.
כ ר"ש מקואות פ"ב מ"ג ורא"ש הל' מקואות סי' א'. וע' רשב"ם ותוס' בב"ב סו א.
כא שר"ת הרא"ש כלל יח אות ח.
כב תשב"ץ ח"א סי' מט.
כג מהרי"ק סי' קטו, דלא כתשב"ץ שם.
כד מקואות פ"ה מ"ד. ופרה פ"ח מ"ח. רמב"ם מקואות פ"ט ה"ב, וברא"ש מקואות סי' יג.
כה מקואות פ"ה מ"ו.
כו רמב"ם מקואות פ"ט ה"ח מגמ' בחולין לא ב.
כז טור וכפרש"י בחולין שם ד"ה נגזור.
כח מקואות פ"ד מ"ה, ובתו"כ שמיני פרשה ט "מה מעיין שעיקרו בקרקע".
כט מקואות שם, ועי' שר"ת מהר"ם.
ל רמב"ם מקואות פ"ו ה"ג-ד (ב"י).
לא רא"ש מקואות סי' ח' בשם התוספתא פ"ד ה"ד, ורמב"ם מקואות פ"ו ה"ג - ד.
לב ר"ש פ"ד מ"ה ורא"ש מקואות סי' ח'.
לג בימא לא א. ובמדות פ"ה מ"ג. במקוה שבבית הפרווה.
לד מקואות פ"ה מ"א ורא"ש הל' מקואות סי' ט'.
לה חגיגה כב ע"א.
לו מקואות פ"ה מ"א.
לז מקואות פ"ה מ"ב בפ"י הרמב"ם והרא"ש.
לח מקואות פ"ה מ"ה.
לט רא"ש ורמב"ם שם, וברא"ש הל' מקואות סי' יא.
מ עדויות פ"ז מ"ד. וברמב"ם מקואות פ"ט ה"טו.
מא מקואות פ"א מ"ז. פ"ה מ"ג. רמב"ם מקואות פ"ד ה"ו והרא"ש הל' מקואות סי' א. ואפ' לכתחילה רא"ש בתשו' כלל ל ס"ג.
מב עדויות פ"א מ"ג, מקואות פ"ב מ"ד.

²⁶⁴ ע' בתוס' בחולין (עג ע"א ד"ה מטביל) שהקשו דהוי מיעוט המקפיד עליו. ות' דמיירי בידות הכלים העשויים מחוליות כשלשלות של ברזל העשויין בטבעות. ולפ"ז מיושבת קושיית הערוך השולחן אות יא דאע"פ שבבית הסתרים א"צ ביאת מים מ"מ ראוי לביאת מים בעינין. אמנם הרא"ש בפ"ה מ"מ (במקואות פ"י מ"ה) כתב דבתוספתא משמע דבבית הסתרים (של כלים) לא חיישינן לחציצה. ולפ"ז משמע שגם א"צ שיהיה ראוי לביאת מים (ד"ת).

מקואות

- מג מקואות פ"ג מ"ג. רמב"ם מקואות פ"ה ה"ב.
מז רמב"ם פיה"מ פ"ג מ"ג. שר"ת הרמב"ן סי' רל"א.
מה מקואות פ"ג מ"ד. וע' תוס' בתמורה יב ב ד"ה יוסף.
מו פ"ג מ"ד.
מז רא"ש מקואות ב'
מח ר"ש מקואות פ"ב מ"ח מ"ט.
מט מקואות פ"ו מ"ד, רמב"ם ורא"ש שם.
נ רמב"ם מקואות פ"ו ה"א ומשנה מקואות פ"ו מ"י.
נא רמב"ם שם ה"ב ו"ג, ומשנה פ"ו מ"א.
נב רמב"ם מקואות פ"ה ה"ה וה"ו, משנה מקואות פ"ג מ"א.
נג מקואות פ"ג מ"ג. רמב"ם פ"ה ה'
נד שם, רמב"ם מקואות פ"ה ה"ו
נה מקואות פ"ג מ"א.
נו מקואות פ"ב מ"ד.
נז בעלי הנפש לראב"ד עמ' קא.
נח מקואות פ"ז מ"ה, ורא"ש הל' מקואות סי' כ. וע' היטב סוגיא דמכות ד ע"א.
נט מקואות פ"ז מ"ב, רמב"ם מקואות פ"ז ה"ו.
ס מקואות פ"ז מ"ג.
סא. מקואות פ"ז מ"ד ובר"ש, רמב"ם מקואות פ"ז ה"ט, ובראב"ד בהשגות. ראש הל' מקואות סי' יט.
- סב פ"ז מ"ג. רמב"ם מקואות פ"ז ה"ב.
סג ראב"ד סי' ב אות טו. רשב"א שער המים שי"א.
סד תוספתא פ"ה ה"ח. ובר"ש פ"ז מ"ד.
סה ב"י מתוספתא שם, וראב"ד בהשגות פ"ז ה"ב.
סו מקואות פ"ז מ"א. רמב"ם פ"ז ממקואות ה"ג. רא"ש מקואות סי' יח.
סז תוספתא מקואות פ"ה ה"ו. ראב"ד בעלי הנפש סי' ב אות ב-ג.
סח רמב"ם ראב"ד ורא"ש שם.
סט מרדכי שבת סי' שלב בשם רבנו שמריה.
ע מרדכי שם בשם ר' שמחה ור' אליעזר מבהים.
עא ב"י.
עב שר"ת הרא"ש כלל לא סי' ב'.
עג מקואות פ"ב מ"י.
עד זבחים כב ע"א. וע' תוס' בסוכה יט ע"ב ד"ה טיט, וברא"ש הלכות מקואות סי' ג.
עה ע' היטב בסוכה שם ברש"י ובתוס'.
עו זבחים כב ע"א, וברמב"ם פ"ח ממקואות ה"א.
עז ב"ב סה ע"ב וב"ק סז ע"א.
עח מקואות פ"ד מ"א. ופ"ב מ"ז.
עט תוס' בשבת טז ע"ב ד"ה אחד.
פ משנה שם בר"ש וברא"ש.
פא מקואות פ"ד מ"ב.
פב ר"ש שם. תוס' בב"ק סז ע"א ד"ה צנור. ותוס' בב"ב סה ע"ב ד"ה צנור.
פג רא"ש הל' מקואות סי' ה'.
פד רא"ש שם.
פה מקואות פ"ד מ"ג.
פו כפי' הרא"ש הל' מקואות ס"ו.
פז במשנה שם.
פח מרדכי בקידושין סי' תקס בשם ר' שמריה. תשו' הרא"ש כלל לא ס"ז. ובר"ן הל' מקואות ו ע"א ד"ה ת"ר. וע' רמב"ם פ"ו ממקואות ה"א.
פט מהרי"ק שורש נו.
צ מרדכי בשבועות סי' תשמה בשם הרוקח.
צא ב"י ד"ה ודע, וד"ה ומאחר.
צב רשב"א תורת הבית שער המים פ"ה עמוד מח.
צג מקואות פ"ו מ"ה ורמב"ם מוקואות פ"ו ה"ח.
צד תורת המבית שער המים עמוד מט. ראב"ד בעלי הנפש סי' ג אות ד. רא"ש הל' מקואות ס"ב.
צה תוספתא מקואות פ"ד ה"ד, לפי' הר"ש פ"ד מ"ה, והרא"ש שם ובסי' ח.
צו טור בשם שר"ת הרא"ש.

מקואות

- צז תוספתא שם.
צח מוקואות פ"ו מ"ז, וכתב הרמב"ם "ולא באגודל".
צט ר"ש טהרות פ"ח מ"ט.
ק שם בתוספתא.
קא מרדכי שבועות פ"ב סי' תשמ"ו, ורא"ש הל' מקואות סי' ח'.
קב רא"ש שם, ובתשו' כלל ל סי' ד. רשב"א תורת הבית שער המים שער יא.
קג שו"ת מהרי"ק נה. מרדכי בשבועות סי' תשמה. תרה"ד סי' רנח.
קד בשו"ע נרשם בשם מהרי"ק ובאמת מהרי"ק החמיר והקיל במקום ספק רק אם יש טורח בדבר, והרב כתב דבריו ע"פ רוב הפוסקים המקילים. ומש, כהמהרי"ק במקום ספק כתב הרב במקום ודאי. ובספק התיר הרב לגמרי (ש"ך).
קה מהרי"ק סי' נו. הגהות סמ"ק רצח סק"ב.
קו עמש"כ בס"ק קד.
קז מקואות פ"ד מ"א.
קח שבת טז ע"ב.
קט רא"ש הל' מקואות ס"ה. ובטור.
קי מקואות פ"ב מ"ז.
קיא משנה שם. וברמב"ם פ"ד ממקואות ה"ג.
קיב תורת כהנים פ' שמיני פרשתא ט ילפינן מקרא "מה מעיין בידי שמים".
קיג מקואות פ"ב מ"ח. רמב"ם שם. וברא"ש הל' מקואות סי' ה.
קיד שם.
קטו תמורה יב ע"א, וע' תוס' שם. וברא"ש הל' מקואות סי' ז.
קטז תוספתא מקואות פ"ד ה"ב. וברמב"ם פ"ד ממקואות ה"ג.
קיז ב"י מדברי הרמב"ם.
קיח כל בו סי' פו (נד א). ריב"ש סי' פג. סמ"ק סי' רצד.
קיט מקואות פ"ה מ"ה. רמב"ם מקואות פ"ד ה"ח. ראב"ד בבעלי הנפש שער ג סי' ד.
קכ מרדכי שבועות סי' תשמה.
קכא רא"ש כלל לא סי' יא. טור.
קכב רא"ש פיה"מ מקואות פ"ה מ"ה. ובהלכות סי' יא.
קכג שם. וברשב"א בתשו' המיוחסות סי' רכז. ובמרדכי בשבועות סי' תשמו.
קכד רא"ש בתשו' כלל לא סי' ז מגמ' בזבחים כה ע"ב.
קכה שם ברא"ש וברשב"א.
קכו שם. וע"ע ברשב"א בתשו' ח"ג סי' רכח.
קכז מקואות פ"ו מ"ח.
קכח רשב"א בתשו' ח"ג סי' רכח.
קכט מקואות פ"ה מ"ה. וברא"ש בפיה"מ שם ובהל' סי' יא.
קל ר"ש במקואות פ"ה מ"ה. מרדכי בשבועות סי' תשמה.
קלא אגור סי' אלף תי.
קלב מהרי"ק סי' קנו.
קלג ריב"ש סי' רצב.
קלד רא"ש בתשו' כלל לא סי' ה ממשנה סוף פ"ה.
קלה רשב"א בתה"ב שער המים שער ב.
קלו מקואות פ"ו מ"ז.
קלז ריב"ש סי' רצב בשם רוב המפרשים. וב"י.
קלח תשו' הרא"ש כלל לא סי' ב. טור.
קלט שם במשנה וברמב"ם מקואות פ"ח ה"ו. וברא"ש הלכות מקואות סי' טו.
קמ שם.
קמא מרדכי שבועות סי' תשמו בשם ראביה. ממשנה במקואות פ"ו מ"ה.
קמב שם.
קמג חגיגה כב א וכפר"י בתוס' שם כא ב. וע' במרדכי שם.
קמד רשב"א בתה"ב שער המים שער י.
קמה ר"ש במקואות פ"ו מ"ז. וברשב"א שם.
קמו מרדכי שבועות סי' תשמו.
קמז מקואות פ"ו מ"ט. וברמב"ם? פ"ח ממקואות ה"ה.
קמח במשנה רמב"ם ור"ש שם.
קמט מרדכי רמז תשמו.
קנ מקואות פ"ו מ"ג. רא"ש הלכות מקואות סי' יד. ובשו"ת כלל לא ס"ו. ובריב"ש סי' רצה.

מקואות

- קנא תוספתא מקואות פ"ג ה"ה הביאה הר"ש במקואות פ"ו ה"ג.
קנב משנה מקואות פ"ו מ"א. וברמב"ם פ"ח דמקואות ה"א.
קנג שם במשנה סוף פ"ה ובר"ש ורא"ש.
קנד רא"ש הלכות מקואות סי' כג. ובטור בסוף הסימן.
קנה מקואות פ"ו מ"א. רמב"ם פ"ח ה"ב.
קנו מקואות פ"ו מ"א. רמב"ם פ"ח ה"ד, ובפיה"מ שם.
קנז תוספתא מקואות פ"ג ה"ה. וברמב"ם פ"ח ממקואות ה"ח.
קנח תוספתא פ"ח ה"ט. רמב"ם מקואות פ"א ה"ט. ב"י סוף סימן קצח.
קנט תוספתא פ"ה ה"י. ר"ש מקואות פ"ז מ"ו. רא"ש הלכות מקואות סי' כא.
קס תוספתא שם.
קסא מקואות פ"ז מ"ג. רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב. ראב"ד בבעלי הנפש שער המים סימן ב אות יב.
קסב מקואות פ"ז מ"ו. רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב. רא"ש הלכות מקואות סימן כא.
קסג רא"ש הלכות מקואות סימן כא. טור.
קסד תוספתא מקואות פ"ה ה"י. רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב.
קסה תוספתא ורמב"ם שם.
קסו טור.
קסז רמב"ם פ"ח ממקואות ה"ב. ב"י.
קסח מקואות פ"ז מ"ו. רמב"ם פ"ה ממקואות ה"ג.
קסט מקואות פ"ו מ"ה.
קע הר"ן בתשובה סימן סו (כל הסעיף), והביאו הב"י.
קעא מקואות פ"ז משנה ז. ובפי' הר"ש שם.
קעב חגיגה כב א וע' בר"ש במשנה שם.
קעג תשב"ץ ה"ג סימן לד.
קעד רשב"א בתשו' ה"א סימן תתיט. תשב"ץ ה"א סימן יז. ב"י בסימן קצח לסעיף לו.
קעה רשב"א בתשו' ה"א סימן תתיח. ר"ן בתשובה סימן סו. תשב"ץ שם.
קעו סעיף לז.
קעז מקואות פ"ב משנה ג. רמב"ם פ"י ממקואות ה"א.
קעח מקואות פ"ב משנה ג.
קעט תוספתא מקואות פ"י ה"ג. רמב"ם פ"י ממקואות ה"ג.
קפ עי"ש בסעיף ד.
קפא תוספתא שם. רמב"ם פ"י ממקואות ה"ד.
קפב מקואות פ"ב משנה ב. רמב"ם מקואות פ"י הלכה ז.
קפג משנה שם.
קפד תוספתא מקואות פ"ב ה"ב.
קפה תוספתא שם ה"ג.
קפו תוספתא מקואות פ"ו ה"א (וע' ברמב"ם פ"י ממקואות ה"ה שחילק בין א"י לארץ העמים).
קפז מרדכי הלכות מקואות סימן תשנ בשם ר"ת.
קפח הגהות מרדכי סוף פ"ק דשבועות בשם ראביה בתשובה סימן תתקצא. וריב"א.
קפט תשובות בנימין זאב סימן קנח בשם האגור סימן אלף תה.
קצ מרדכי שפ בשם רשב"ט.
קצא מקואות פרק ט משנה ב.
קצב עירובין ד ע"ב. סוכה ו ע"א. רמב"ם פ"ג ממקואות ה"י.
קצג ב"י סוף סימן קכ, מהרא"ש בפיה"מ שם.
קצד מקואות פ"ט משנה א וכפירוש הר"ש והרא"ש.
קצה תוספתא מוקואות פרק ז הלכה ג.
קצו שם הלכה ד.
קצז ר"ש בפרק ט ממקואות מ"א.
קצח משנה שם.
קצט ב"י.
ר טור.
רא מרדכי בעבודה זרה סימן תתנט, תתס.
רב איסור והיתר כלל נח דין ק.
רג מקואות פ"ט מ"א.
רד רא"ש הלכות מקואות סימן ל. איסור והיתר כלל נח דין צו.
רה מקואות פ"י משנה ה. חולין עב-עג. וברא"ש שם ע"פ התוספתא במקואות פ"ז הלכה ד.

מקואות

????????????????

הערה 2 נכתב בפנים

הערה 13 צריך להוסיף תמונה

הערה 27 לא ברור ההערה

הערה 230 לא מצאתי –דין זה מבואר בשו"ע במקום.

הערה 241 –כן היא דעת הגר"ז בספרו, ומה צריך מקור יותר.

הערה 195-הדברים ברורים ומהי ההערה.